

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Pedagogiky a psychologie

Studijní program: Vychovatelství

Studijní obor: Pedagogika volného času

**JAK VNÍMÁ A TRÁVÍ SVŮJ VOLNÝ ČAS
ROMSKÁ MLÁDEŽ V JABLONCI NAD NISOU**

**HOW YOUNG ROMA PERCEIVE AND SPEND
THEIR LEISURE TIME IN JABLONEC NAD
NISOU**

Bakalářská práce: 12-FP-KPP-65

Autor:

Jiří HAVRÁNEK

Podpis:

Vedoucí práce: PhDr. Simona Kíryková, Ph.D.

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
69		16	1	22	3

V Jablonci nad Nisou dne: 22. 04. 2013

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Jiří Havránek
Osobní číslo: P10000125
Studijní program: B7505 Vychovatelství
Studijní obor: Pedagogika volného času
Název tématu: Jak vnímá a tráví svůj volný čas romská mládež v Jablonci nad Nisou.
Zadávací katedra: Katedra pedagogiky a psychologie

Z á s a d y   p r o   v y p r a c o v á n í :

Cíl: Na vybraném vzorku respondentů zjistit, jak dospívající Romové na Jablonecku pojmají a tráví svůj VČ.

Požadavky:

Zorientovat se v odborné literatuře k danému tématu
Zrealizovat průzkum mezi romskou mládeží na Jablonecku
Porovnat data zjištěná průzkumem s výchozí teorií

Metody:

Kvalitativní výzkum, zakotvená teorie, polostrukturovaný rozhovor, otevřené kódování

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

NEČAS, C. Romové v České republice včera a dnes. Olomouc: UP, 2002. ISBN 80-244-0497-470.

ŘÍČAN, P. S Romy žít budeme - jde o to jak. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-250-5.

ŠOTOLOVÁ, E. Vzdělávání Romů. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1524-0.

ŠVARŤÍČEK, R., et al. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. Pedagogické ovlivňování volného času: trendy pedagogiky volného času. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0030-7.

PÁVKOVÁ, J a kol. Pedagogika volného času. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-569-5.

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. Vývojová psychologie. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1284-9.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Simona Kíryková, Ph.D.

Katedra pedagogiky a psychologie

Datum zadání bakalářské práce:

30. dubna 2012

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2013

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSC.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2012

Čestné prohlášení

Název práce: Jak vnímá a tráví svůj volný čas romská mládež v Jablonci nad Nisou

Jméno a příjmení autora: Jiří Havránek

Osobní číslo: P10000125

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Jablonci nad Nisou dne 22. 04. 2013:

Jiří Havránek

Poděkování

Tímto bych rád poděkoval všem, kdo se na této práci se mnou podíleli a podporovali mě.

Anotace

Bakalářská práce zjišťuje, jak vybraný vzorek romských dětí podobného věkového rozpětí tráví a vnímá svůj volný čas v Jablonci nad Nisou. Jestli mají ponětí o tom, jak a kde mohou trávit svůj volný čas. Jaké mají možnosti a jak je vnímají a do jaké míry je využívají.

Teoretická část je zaměřena na pojem volný čas, specifikaci cílové skupiny a její charakteristiku.

V samotné výzkumné části je realizován kvalitativní výzkum za pomoci zakotvené teorie formou polostrukturovaného rozhovoru.

V závěrečné části jsou prezentovány výsledky výzkumu, diskuze k tématu a zamyšlení se nad věcmi, o kterých jsem neměl ponětí a na tyto jsem díky této práci narazil a změnili mi celkový pohled na dané téma.

Klíčová slova

Volný čas, Rom, sociální vyloučení, minorita, výchova, kvalitativní výzkum, rozhovor.

Annotation

The seminary (bachalor) thesis finds out the way, how a chosen sample of Roma children of the similar age spends and perceive their spare time in Jablonec upon Nisa. Whether they have an idea, where they can spend their freetime. What are their opportunities, how do they take these options and to what extend do they use them.

The theoretical part is focused on the therm of leisure time, the specification of the target group and its characteristics.

In the research part is realized the qualitative research with the help of grounded theory by the form of semistructured interview.

In the concluding part are presented the goals of the research, discussions on the topic and reflections on it. It is a feedback to the things about which I had no idea before, about things that I faced in my work, which changed my point of view on given topic.

Key Words

Leisure time, Romany, social exclusion, minor, education, qualitative research, interview.

Obsah

Úvod	9
Teoretická část	12
1 Volný čas	12
1.1 Volný čas.....	12
1.2 Funkce volného času	13
2 Specifika života minorit v ČR	13
2.1 Minority.....	14
2.2 Sociální vyloučení	15
2.3 Postoje majority k Romům.....	16
3 Romové.....	17
3.1 Romové	17
3.2 Romové v ČR.....	20
3.3 Romové a výchova	21
3.4 Já a Romové	24
4 Vývojové zvláštnosti dospívání.....	24
4.1 Vývojové zvláštnosti staršího školního věku obecně.....	24
4.2 Specifika tělesného, psychického a sociálního vývoje Romů.....	26
Praktická část	30
5 Příprava a popis realizace výzkumu	30
5.1 Cíle výzkumu	30
5.2 Metodologie výzkumu.....	31
5.3 Vytvoření konceptuálního rámce	31
5.3.1 Formulování výzkumného problému	31
5.4 Rozhodnutí o metodách.....	32
5.4.1 Rozhodnutí o vzorku a zajištění vstupu do terénu	32
5.4.2 Metody sběru dat	33
5.4.3 Metody zpracování dat.....	33

6	Prezentace dat	34
6.1	Trávení volného času	34
6.2	Chápání volného času.....	37
6.3	Informace o volném čase.....	37
6.4	Rodina	38
6.5	Tradice a zvyky	39
6.6	Média.....	40
6.7	Prožitek úspěchu a osobní cíle	41
6.8	Posun v chápání volného času.....	42
7	Interpretace dat	44
7.1	Volný čas.....	44
7.2	Média.....	45
7.3	Rodina	45
7.4	Tradice a zvyky	46
7.5	Budoucnost.....	47
7.6	Osobnost.....	48
8	Diskuze	50
9	Závěr.....	53
10	Zdroje.....	55
11	Seznam příloh	57
12	Přílohy.....	58

Seznam obrázků

Obrázek 1 trávení volného času.....	35
Obrázek 2 zájmy ve volném času	36
Obrázek 3 víkend.....	36
Obrázek 4 chápání volného času	37
Obrázek 5 informace o volném čase.....	38
Obrázek 6 rodina.....	39
Obrázek 7 tradice a zvyky	40
Obrázek 8 média	41
Obrázek 9 osobní cíle a budoucnost	42
Obrázek 10 posun v pojetí volného času	43
Obrázek 11 volný čas.....	44
Obrázek 12 Média.....	45
Obrázek 13 Rodina	45
Obrázek 14 Tradice a zvyky	46
Obrázek 15 Budoucnost.....	467
Obrázek 16 Osobnost.....	468

Úvod

Když jsem se snažil a rozhodoval o tom, jakým směrem povede moje bakalářská práce, padla moje myšlenka na jedno z velice častých témat v naší společnosti, které je značnou částí minoritního obyvatelstva vnímáno spíše negativně. A to je začleňování občanů romské národnosti do běžného způsobu života majoritní skupiny obyvatelstva České republiky. Přemýšlel jsem nad tím, kde vznikají příčiny situace, která se zdá být v očích občanů majoritní skupiny neměnná a možná se i zhoršující. Příčin je mnoho a já jako student pedagogiky volného času se chci v této práci zaměřit na možnosti, které by mohly pomoci sociální klima ve společnosti v tomto pohledu změnit k lepšímu. A to je způsob využití volného času obyvateli romské národnosti. Z osobních zkušeností jsem mohl pouhým pozorováním zjistit, že se většinou romská mládež v čase mimo školu potuluje po skupinkách v ulicích měst, v městských parcích dlouho do noci a jejich ponětí o možnostech trávení volného času není dostatečné.

Cílem mé práce je zjistit, jak romská mládež, která je ohrožena možnými sociálně patologickými jevy, tráví a vnímá svůj volný čas.

Od určené otázky jsem očekával, že by mi mohla pomoci dát potřebné odpovědi, znalosti a zorientovat se více v této problematice.

Metoda kvalitativního výzkumu s otevřenými otázkami by mi pomohla podat od cílové skupiny co nejvíce informací, které mi budou přínosem, a budu je moci šířit dále.

Výzkumem chci zjistit, do jaké míry je tato minoritní skupina v našem okolí schopna vnímat pojem „volný čas“, jak jej tráví a jak by se dalo do budoucna ovlivnit jejich „volnočasové jednání“.

Snažil jsem se před samotnou prací a i výzkumem nastudovat co nejvíce literatury o romské kultuře a mentalitě a zároveň navázat dialog. Chodil jsem na místa, kde se romská mládež nejvíce zdržuje a tráví svůj volný čas mimo domov a volnočasové instituce. Zde jsem je pozoroval a několikrát jsem s nimi začal komunikovat. Vzhledem k omezenému počtu zkoumaných dětí nebudu moci dosáhnout přesných a platných skutečností a vyvodit jednoznačný obecný závěr. Jsem si vědom, že má práce se bude vztahovat pouze úzce na komunitu lidí a jejich blízkých žijících v tomto regionu. Tuším, že cesta nebude jednoduchá, ale i to považuji za hodnotu této práce a to tím, že se budu snažit být v jejich blízkosti a nejen rozhovory na záznamové zařízení, ale i navazováním komunikace a pozorováním se budu snažit co nejvíce pochopit motivaci, cíle a snahu

cílové skupiny ke způsobu trávení jejich volného času. Není mojí hlavní metou zjistit, jak přesně tráví Romové svůj volný čas, ale spíše se dopátrat k jejich vnitřnímu postoji využití volného času a jejich schopnosti se o něm vyjadřovat a dozvědět se více o jejich pojetí významu slova „volný čas“.

Ve společnosti existuje několik mýtů o Romech. Mluví se o nich jako o věcech zcela jasných a běžných, aniž by se lidé sami přesvědčili, zda jsou pravdivé a skutečné. Rom je dobrý muzikant, tanečník a žije z minulosti a přítomnosti. Podaří se mi i tato obecná tvrzení díky této práci potvrdit? Potvrdit, i když zde žije již jiná generace potomků hráčů na housle, tanečníků, nádeníků a dráteníků.

Teoretická část

1 Volný čas

Když se řekne „volný čas“, tak pro každého znamená tento pojem něco jiného. Odpočinek po práci, každodenní zvládání domácích prací a starost o rodinu po skončení zaměstnání, sledování masmédií, četba knih, práce okolo domu a na zahradě, vysedávání a klábosení v restauracích a na návštěvách, sportovní a jiné pohybové aktivity.

Trávení volného času je rozdílné jak mezi dospělými, tak i mezi samotnou mládeží. Je ovlivněn povinnostmi, které musí dotyčný v průběhu dne, týdne provést, tak aby mu bylo umožněno trávit volný čas podle své volby. Doba, kterou věnuje svým povinnostem, tedy ovlivňuje i skutečnou délku svého volného času. Někomu se daří využít volný čas podle vlastních představ, jinému vzhledem k daným okolnostem to není umožněno. Mnoho z nás ani neví, co to volný čas je a myslí si, že si jej dopřává, ačkoli tomu tak ve skutečnosti není. Někdo jej tráví sám, někdo v okruhu svých rodin, blízkých a kamarádů. Velký rozdíl je využití volného času v pracovních dnech a ve dnech volna. A to jak o víkendech a svátcích nebo o dovolených.

V běžných pracovních dnech je trávení volného času spíše pravidelné. Čas je závislý na pracovní době a rodinných povinnostech. Volný čas se těmito aspekty spíše podřizuje. Kdež to ve dnech volna nebo o dovolených si volný čas můžeme naplánovat zcela jinak, neobvykle a trávit jej úplně odlišně od běžného pracovního dne. Je to prevence proti jistému stereotypu běžného pracovního dne a chvilkové vynechání slov: *„nejdříve musím... a až pak budu moci dělat...“*

V dnešní době a společnosti je spousta možností a příležitostí realizovat svůj skutečný volný čas ke svému prospěchu.

1.1 Volný čas

Volný čas můžeme chápat, jako dobu, kdy si své činnosti můžeme svobodně vybrat, děláme je dobrovolně a rádi, přinášejí nám pocit uspokojení a uvolnění. Pod pojem volný čas se běžně zahrnují odpočinek, rekreace, zábava, zájmové činnosti, zájmové vzdělávání, dobrovolná prospěšná činnost i časové ztráty s těmito činnostmi spojené (Pávková 2008, s. 13).

Další pohled na volný čas mají Čáp a Mareš (2007, s. 291), kteří tvrdí, že podstatným znakem volného času je to, že v něm „mohu, ale nemusím“ vykonávat určitou činnost; je to čas, kterým mohu disponovat, nemusím ho vyplnit nutnými, přikázanými činnostmi (i když volnost či svoboda činností ve volném čase je relativní, mohu vykonávat jen ty činnosti, ke kterým mám objektivní podmínky; jedinec je navíc mnohdy pod nátlakem rodiny, jiné sociální skupiny a tradice, což vše omezuje rozsah eventualit, mezi nimiž jedinec může volit).

1.2 Funkce volného času

Dle Pávkové (2008, s. 39–41) má výchova mimo vyučování tyto funkce:

- **výchovně – vzdělávací** funkce se podílí na rozvíjení schopností dětí a mládeže, na usměrňování, kultivaci a uspokojování jejich zájmů a potřeb.
- **zdravotní** funkce přispívá k usměrňování režimu dne tak, aby podporoval zdravý tělesný a duševní vývoj. Tělovýchovné a sportovní činnosti kompenzují dlouhé sezení při vyučování.
- **sociální** funkce se podílí na utváření bohatých a žádoucích sociálních vztahů.
- **preventivní** – primární, sekundární a terciální prevence.

Pávková (2008, s. 15–17) dále uvádí, že na problematiku volného času je možné se dívat různými pohledy:

- **ekonomické hledisko** – kolik prostředků se investuje do zařízení pro volný čas, zda a jakým způsobem se alespoň část nákladů vrátí.
- **sociálně psychologické hledisko** – jak činnosti ve volném čase přispívají k utváření mezilidských vztahů a zda tyto vztahy kultivují.
- **politické hledisko** – do jaké míry stát zasahuje do volného času obyvatel, jaká je školská politika. Jak stát vytváří podmínky pro uspokojování spontánních aktivit.
- **zdravotně hygienický pohled** – sleduje, jak lze podporovat zdravý tělesný i duševní vývoj člověka.
- **pedagogické a psychologické hledisko** – bere v úvahu věkové i individuální zvláštnosti a jejich respektování.

2 Specifika života minorit v ČR

Moje bakalářská práce je zaměřena na studium jedné z minorit žijících v ČR – Romy.

2.1 *Minority*

Za minority považujeme menší části společenských útvarů, lišící se od majority odlišným původem, národností, náboženstvím, řečí apod. I když jsou součástí společnosti, je s nimi většinou jednáno nerovně, často bývají předmětem kolektivní diskriminace, někdy i nechtěné, protože minorita je z hlediska majoritního pohledu okrajová (Palán 2002, s. 181).

Jak uvádí (Hartl, Hartlová 2000, s. 310), tak menšina je kulturní, náboženská, národnostní, rasová, příjmová část obyvatel, která je znevýhodňována či je objektem předsudků ze strany jiné skupiny.

Sheafer (in Navrátil 2003, s. 16) definuje menšinu jako podřízenou skupinu, jejíž příslušníci mají významně méně kontroly nebo moci nad vlastními životy, než mají příslušníci dominantní nebo většinové skupiny. Dále svou představu o menšinách rozvíjí a uvádí některé její charakteristické znaky:

- tělesné nebo kulturní charakteristiky, které její příslušníky odlišují od příslušníků dominantní skupiny,
- zkušenost předsudečných postojů a znevýhodnění,
- příslušnost k minoritní skupině není dobrovolná,
- pocit solidarity s jinými příslušníky téže skupiny,
- sňatky jsou uskutečňovány obvykle mezi příslušníky téže skupiny.

Studovaná literatura a mnoho výzkumů ukazují, že naši občané vnímají některé minoritní skupiny spíše negativně. A Romové patří mezi ně. Důvodů může být hned několik.

- neznalost dané populace jako takové – vlastnosti, schopnosti, historie, zvyky, obyčeje,
- není vůle poznat tuto skupinu populace – jsou nám cizí, odcizení, oškliví, mluví jiným jazykem, jinak se chovají, obava z nového,
- přenášení a zevšeobecňování negativních skutků jednotlivých členů populace na celou minoritní skupinu – provede-li jeden zástupce této skupiny něco negativního, co pobudí členy majoritní skupiny, hned je stejným pohledem pohlíženo na celou skupinu obyvatel. Když se takto může zachovat jeden, tak se chová celá společnost lidí, jemu podobných. Kdyby se stejně zachoval ale člen většinové populace, tak jej zbytek obyvatel stejným způsobem hodnotit nebude,

- vidina jen špatných věcí – lidé si všímají věcí, které vidět chtějí a to většinou ty negativní. Co dotyčný udělá přínosného, se bere jako běžná věc,
- vidina zneužívání systému státní pomoci – oni dostávají to, na co já nárok nemám, na co nedosáhnu v rámci systému, je mi to odejmuto, odepřeno. O pomoc nežádám, asi na ni mám nárok, ale vadí mi, že ji dostávají ostatní. Chovám se jako správný občan, ale nemám stejné postavení před úřady státní moci,
- pozitivní diskriminace
- média – snaha podávat negativní informace v médiích,
- historie – vliv dlouhodobého utiskování českého národu – komunismus, Protektorát Čechy a Morava, Rakousko-uherská monarchie.

2.2 Sociální vyloučení

Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem a postojům většiny k menšinám jsou některé minoritní společnosti a menšiny více než jiní příslušníci majority ohroženy **sociálním vyloučením**. Co to je sociální vyloučení a jak ho chápat?

Sociální vyloučení se může definovat jako proces, kterým jsou jednotlivci i celé skupiny osob zbavováni přístupu ke zdrojům nezbytným pro zapojení se do sociálních, ekonomických a politických aktivit společnosti jako celku. Proces sociálního vyloučení je primárně důsledkem chudoby a nízkých příjmů, přispívají k němu však také další faktory jako je diskriminace, nízké vzdělání či špatné životní podmínky. Sociálně vyloučení jsou odříznuti od institucí a služeb, sociálních sítí a vzdělávacích příležitostí. Projevem sociálního vyloučení je tedy například dlouhodobá nezaměstnanost, závislost na sociálních dávkách, život v prostorově vyloučených částech obcí (ghettech), nízká kvalifikace, špatný zdravotní stav, rozpad rodin či ztráta sebeúcty. Jako adaptace na podmínky sociálního vyloučení se často vytváří specifické hodnoty a normy, mezi něž patří například důraz na přítomnost, neschopnost plánovat do budoucna, pocity beznaděje a bezmocnosti či přesvědčení, že člověk nemůže ovlivnit vlastní sociální situaci (Polis 2013).

Dle Kotýnkové (2000, s. 94) sociální vyloučení odráží nerovnost jednotlivců nebo celých skupin obyvatelstva při jejich participaci na životě společnosti, přičemž tato nerovnost je výsledkem nedostatku příležitostí pro všechny, kteří mají zájem participovat na životě společnosti a plodí jejich nemožnost spolupodílet se na tomto životě, jejich izolaci a odtržení od společnosti. Sociální vyloučení je dále specifikováno jako důsledek

nerovného přístupu jednotlivců nebo celých skupin obyvatelstva k pěti základním zdrojům společnosti: k zaměstnání, bydlení, sociální ochraně, zdravotní péči a vzdělání.

Jak uvádí Navrátil (2003, s. 56), tak historické a etnografické analýzy vypovídají o tom, že Romové nikdy nebyli považováni za rovnocenné příslušníky české společnosti či právoplatné občany českého státu, ale že jejich místo bylo na okraji.

2.3 *Postoje majority k Romům*

Jak píše Nečas (2002, s. 115), tak značná část veřejnosti přistupuje k Romům nebo spíš k hanlivě pojmenovávaným Cikánům s ustálenými předsudky: spatřuje v nich převážně individua, která se běžně vyhýbají práci a zneužívají sociálních dávek, přistupují laxně ke vzdělání a zdraví, nedodržují zákony a obecně přijaté způsoby chování, mají blízko k nepoctivosti, podvodům a k násilí. Takové stereotypy jsou povrchně zevšeobecňovány a paušalizovány z jednotlivců nebo skupin na všechny příslušníky romské menšiny.

Palán (2002, s. 182) dále uvádí, že dosavadní snahy o asimilaci romské populace byly neúspěšné a to nejen na území ČR. Jedná se o menšinu, která se diferencuje od majoritní společnosti, separuje a uzavírá se do vlastních auto stereotypů. Většinou jsou nevzdělaní, bez upotřebitelné kvalifikace. Snaží se získat sociální výhody, aniž by se podíleli na vytváření společenského bohatství. Možnosti asimilace jsou ve vzdělávání nejmladší generace, vzdělávání, které by se mělo přizpůsobovat romské kultuře a mělo by vytvářet zcela nové postoje ke vzdělávání. Je nutno jim zajistit komplexní poradenství, motivované vzdělávání a asistované umístění v zaměstnání, specializované na příslušníky romské menšiny.

Opakovaně jsem byl svědkem toho, jak šla babička se svými vnoučaty a když viděla před sebou jdoucí romskou skupinu dětí nebo dospělých, tak říkala: „Musíme jít rychle pryč, to jsou Cikáni! Ti kradou, smrdí a nic nedělají!“ Nebo když se dítě ptalo rodiče: „Kdo to je a proč vypadají jinak než já?“ Odpověď bývá zpravidla: „To jsou Cikáni, s nimi se nebav!“ Jak asi bude dítě vnímat své romské vrstevníky? Ovlivní to jeho pohled na věc do budoucna? Co mně vždy přijde hodně zarážející je to, jak lidé dávají velký důraz a zesilují písmeno „C“ ve slově Cikán. Jak odpovídají automaticky, naučeně a zle. Bez známky pokory, důstojnosti, respektu vůči Romům a hlavně před svými dětmi. Jak není parná snaha dítěti věc vysvětlit. Malé dítě se učí zejména pozorováním a napodobováním svého okolí. Je tento vzorec chování vhodný pro to, aby se dítě naučilo pozitivně vnímat lidi, kteří vypadají rozdílně, nežli ono samo? Je to dobrá cesta k tomu, aby se v budoucnu

změnil pohled společnosti na příslušníky uvedené skupiny a předcházelo se sociálnímu vyloučení ve společnosti a to nejenom u Romů?

Jak těžké je pro nadané dítě, které sice má podporu ve své rodině (ale ve více případech ani nemá) a vůli něco dokázat, prosadit se ve společnosti lidí, která jej již od jeho narození spojuje s etnickou skupinou. A to hlavně v dnešním světě konkurence a rivality, kde není pro nikoho lehké se prosadit a obstát. O co těžší je to pro průměrně i nadprůměrně nadané dítě, které má tento handicap. Jak moc je jeho startovní čára života posunutá na rozdíl od dítěte z běžné rodiny v majoritní skupině? Jak bychom se cítili my, kdybychom měli stejné podmínky k životu? Chyběla by nám asi rovnost, příležitost, podpora a uznání. A výsledek ...?

Na závěr bych se chtěl zmínit o textu Výboru pro mezikulturní spolupráci při Radě Evropy z roku 1994 (in Šotolová 2008, s. 115, 116), kde se mimo jiné uvádí, že dosavadní asimilace Romů nevedla k integraci a ke koexistenci, ale spíše k narůstajícímu potlačování této komunity. Ve snaze tuto situaci ukončit je nutné věřit v to, že je to možné a **nedělat nic bez přítomnosti Romů**. Nesmí se zapomenout reagovat na jejich způsob života a jejich přání. Je lepší hledat možnosti a různé variace, než připravovat hotové plány a uskutečňovat je bez konzultací s Romy. Jakýkoliv program by byl v budoucnu neúčinný. **Existence kulturní menšiny musí být akceptována, podporována a rozvíjena.**

3 Romové

3.1 Romové

Kdo je Rom? Romem je přirozeně ten, kdo se k tomu hlásí (Říčan 1998, s. 33). Většina Romů je charakterizována význačnými znaky, jimiž se zjevně odlišují od ostatního obyvatelstva: je to zejména tmavá pigmentace očí a vlasů a žlutohnědá barva pleti (Davidová 1995, s. 16).

Romové přicházeli do Evropy z Indie. Jejich vzhled, jazyk a dosavadní tradiční způsob života odkazují na jejich původ, který vykazuje typické znaky obyvatel Indie.

Avšak dodržování tradic u dnešních mladších Romů pomalu mizí. Tradice nejsou pro ně prioritou, tak jako u Romů minulých generací, kteří tradice dokázali zachovat po staletí putování Asií a Evropou. V současnosti je romská kultura a vše s tím související ohrožena asimilací. Myslím si, že není dobré, aby se etnické skupiny zcela podrobily postupnému splývání s okolím a přebíraly vše, co jim většinová skupina obyvatel nabízí a co po nich

chce. Je zde otázkou, zda se zcela asimilovaný Rom může považovat za Roma. Zbylo mu ještě něco z jeho „romství“ kromě typického vzhledu?

Iniciativa evropských zemí, která usiluje o rovnoprávné zapojení Romů do celospolečenských procesů, vyhlásila v období mezi léty 2005–2015 tzv. „Dekádu romské inkluze“. Česká republika je evropskými i světovými institucemi vedena k respektu práv Romů na sebeurčení. Politika této **inkluze** je zaměřena na začlenění Romů do společnosti se zachováním jejich tradičních hodnot a specifík. Do tohoto procesu se výrazně zapojují nevládní a neziskové organizace jako nositelé projektů a programů napomáhajících romské populaci vyrovnat sociální, ekonomický a především vzdělanostní deficit jejich příslušníků a umožnit jim zapojení do společenských struktur. Základním prostředkem inkluze Romů je **školní vzdělávání** (Kiryková 2011).

O historii Romů se zmiňuje řada publikací a není moje priorita se v této práci o jejich původu a životní cestě několika generací zdlouhavě zmiňovat.

Myslíme si, že všichni Romové jsou stejní. Mají stejný původ, historii a tradice. Romština nám zní u všech Romů podobně, ale v určitých rysech je jiná. Jazyk je ovlivněn místem, odkud pochází, jak dlouho se na místě rod zdržel, přes jaká území se předci pohybovali, kdo jejich služby využíval. Šotolová (2008, s. 30) dělí slovní zásobu romského jazyka do dvou skupin.

- stará slova indického původu a staré výpůjčky – jsou společné pro všechny romské dialekty. Slovní zásoba je jednotná a stabilní. Jen pozvolna jsou jednotlivá slova nahrazována slovy kontaktního jazyka.
- výpůjčky z různých kontaktních jazyků – jde o slova, která označují nové, Romům do té doby neznámé skutečnosti a pojmy. Tato část slovní zásoby je nestabilní. Je ovlivněna tím, jak se Romové pohybovali z jednoho jazykového prostředí do druhého.

Nelze přesně zjistit, kdy Romové poprvé odešli z Indie. Není pochyb o tom, že některé kočovné skupiny odešly již v 3.–5. st. z Indie na Západ. Byly to skupiny, které nabízely různé služby. Je zde několik možností, proč se Romům říká Cikáni (Česká republika), Cigáni (Slovensko), Zigeuner (Německo), Zingaro (Itálie). Jedna možnost je, že slovo pochází od skupiny obyvatelstva, která žila v Byzantské říši a byli nazýváni Athinganoi, Athingani nebo Aigupti. Tyto skupiny měly podobné sociální postavení ve společnosti, jako Romové. Pojem Aiguptos znamená "lidé, kteří nechtějí, aby se jich ostatní dotýkali".

Ve staré turečtině zase slovo Cighan znamená „chudí“. Nelze proto přesně zjistit původ slova „Cikán“ a co znamená (Nečas 2002, s. 13).

Romové se postupně po staletích usazovali v různých částech Evropského kontinentu. Zpočátku byli v nových zemích vítáni a přijímáni na panovnických dvorech. O vzdálených zemích přinášeli zajímavé informace, krásnou hudbu a nové technologie především ve zpracování kovů. Byli rovněž vyhlášenými zvěrolékaři, léčiteli a romské ženy byly schopny předpovídat budoucnost (Šišková 2001, s. 119, 120).

Postupem času se však přístup a vnímání Romům začal měnit. Romové byli pronásledováni ze strany církve pro jejich čarodějnictví, bezbožnost a parazitní chování. Byli podezříváni ze špionáží, krádeží, loupeží, zakládání požárů a sabotáží. Dále se lidem nezamlouvalo jejich svobodnomyslné myšlení, volný pohyb a bezstarostnost. (Říčan 1998, s. 14–16). Jak uvádí Šišková (2001, s. 120), tak velká část dosud tradovaných předsudků k Romům má středověký původ.

Na prvním všesvětovém romském kongresu, který se konal v roce 1971 v Londýně, byla založena Mezinárodní unie Romů a tato nevládní organizace rozhodla o jednotném pojmenování příslušníků všech romských etnických skupin jménem Rom (Nečas 2002, s. 15). Nicméně i poté se setkáváme s etymologickou nejednoznačností.

Zde je na místě se zmínit o anglicky píšícím autorovi Wernerovi Cohnovi a jeho knize Cikáni (1973, s. 26–28). Kde se zmiňuje o tom, jaká v té době existují obecně přijímaná kritéria, která vymezují, kdo je a kdo není Cikán. Jasná situace byla v Severní Americe, kde se nacházeli dobře definované a sebevědomé cikánské skupiny. Tyto skupiny samy sebe označují jako *Romové*, hovoří vysoce flektivním indickým jazykem, který nazývají *romanes* a asimilovaly velké množství osob, které přišly do Ameriky z Evropy a pokračovaly zde v některé z variant cikánského života. Tyto skupiny Romů žijí nejen v Americe, ale i po celé Evropě a sami sebe odlišují od ostatních Cikánů. Mluví jiným jazykem, neživí se jako hudebníci, je jich méně nežli Cikánů a jsou rozptýlenější skupinou. Odolávají více asimilačním tlakům a vyznačují se vysokou vitalitou a integritou. Dále uvádí, že Romové hodně cestují. A to hlavně proto, aby se zúčastnili oslav anebo si zajistili na sezónu místo, kde budou předpovídat budoucnost. Současně však jsou známí jako dlouhodobí obyvatelé určitého města. Autor skupinu Romů několik let zkoumal a pozoroval. Naučil se jejich jazyk a snažil se začlenit do jejich komunity. Nikdy však nebyl přijat za platného člena této skupiny. Kniha byla vydána v roce 1973. Dva roky po prvním všesvětovém kongresu Romů. A i tak tento americký sociolog člení Romy na

Romy a Cikány. Romy nazývá jen ty, co si již tak říkali před kongresem a Cikáni jsou pro něj všichni ostatní Romové, ač již v té době by měli být všichni příslušníci romských etnických skupin nazýváni „Rom“.

3.2 Romové v ČR

Na našem území ČR žije několik etnických skupin Romů. Šišková (2001, s. 124) dělí romské etnikum v ČR následovně:

- **Čeští Romové** – etnikum, které žilo do druhé světové války na území Čech, několik rodin zde žije doposud.
- **Moravští Romové** – etnikum, které žilo do druhé světové války na území Moravy, několik rodin zde žije doposud.
- **Maďarští Romové** – etnikum, které žilo do druhé světové války na území Maďarska a na území jižního Slovenska v oblasti obývané maďarskou národnostní menšinou.
- **Slovenští Romové** – etniku, které žilo do roku 1945 na Slovensku.
- **Olašští Romové** – etnikum, které kočovalo ve střední Evropě až do roku 1959, kdy bylo násilně sedenterizováno.

Každé subetnikum se poté může dělit na další podskupiny: rodové, profesní, na *žuže Roma*, „čisté“ Romy a *degeša*, „nečisté“, na městské – vesnické, bohaté – chudé (Hübschmannová 1998, s. 25).

Mnoha lidem vadí a udivuje, že mladí Romové neumějí dokonale ovládat jazyk majority, když je již několik generací Romů tímto jazykem ovlivněno a měl by být jejich jazykem mateřským. Je třeba pochopit to, že se v romských rodinách mluví romsky a i česky. Romové si začali osvojovat češtinu, kterou poznali na ulici, v zaměstnání apod. Význam mnoha českých slov jen tušili, než aby jim zcela porozuměli. Touto češtinou se vyjadřovali, ale do jejich komunikace se jim stále prolínala struktura romského jazyka (Šotolová 2008, s. 31). V tomto případě se jedná o jazykovou interferenci. Dle Šotolové (2008, s. 31) interferencí rozumíme vzájemné střetávání a ovlivnění dvou oblastí, v tomto případě se jedná o vzájemné ovlivňování češtiny a romštiny. Šotolová (2008, s. 32) dále uvádí několik příkladů v rozdílnosti mezi oběma jazyky.

- romština má aspirované hlásky a každá z nich má svou párovou, neaspirovanou: č – čh, k – kh, t – th
- v romštině je měkké *l* a hláska *dž*, nemá české *ř*

- v některých nářečích se nevyskytují dvojhlásky *ou* a *au*
- odlišně se vyslovují délky samohlásek, je zde jiný přízvuk a intonace, melodie romštiny je jiná než češtiny

To znamená, že český mluvený projev Romů je poznamenán romským přízvukem a intonací, odlišnou výslovností dlouhých samohlásek, nepřesnou výslovností dvojhlásek *ou*, *au* a souhlásky *ř*.

3.3 Romové a výchova

Tradiční romská výchova v rodině je hodně založena na samostatnosti. Od svých rodičů dostávají přirozenou volnost a dětem se nevěnují tolik, jako rodiče neromských dětí. Romská rodina je dosti početná a i v malém bytě může spolu žít i několik generací jedné rodinné větve. Kdo má zrovna čas, tak se o romské dítě stará. Velký vliv uplatňují starší sourozenci nebo děti z bližšího okolí rodiny.

Často vidíme, jak malé romské dítě následuje o dost starší děti, které chce svou nedokonalou chůzí dohnat, které napodobuje, chce jim být rovným členem a vyrovnat se jim. Viděl jsem, jak se sestra a její stejně staré kamarádky stará o svého bratra, nosí ho v náruči, jak si jej podávají, konejší, hovoří k němu, zpívají mu anebo před ním tancují. A to ten malý chlapec byl jen o něco lehčí než mladé slečny. Zde je možno vidět silný vztah k dítěti v rodině a hlavně i mezi sourozenci, kteří často přebírají roli matky a otce. Malí a mladí Romové moc netráví svůj volný čas s rodiči. Spíše je můžeme vidět ve společnosti svých vrstevníků. Zpravidla se pohybují ve větších skupinkách a toulají se po městě a jeho okolí a svůj volný čas netráví organizovaně. Tráví jej v rámci své komunity, své skupiny, kde má každý svou roli a i skupinové uznání. Nemá pro ně typické pravidelně navštěvovat kroužky, či zájmové činnosti, které by mohly být pro ně dostupné v jejich okolí. Pravidelnost je Romům spíše cizí, nepřirozená. Naopak běžné je spontánní podléhání emocím a důraz na dimenzi „*tady a ted*“. Pokud chce Rom plakat, tak pláče, když chce tančit, tak tančí, když se chce najíst, tak se nají. Historicky je způsob života nepřipravoval na to, aby si cokoli spojovali s budoucností. Nebyli schopni spojit budoucnost a současnost. Žili ze dne na den. Rom přijde domů ze školy a takřka nemá žádné povinnosti. Volného času má dostatek a proto můžeme vídat se „*potulovat*“ skupinky mladých Romů po ulicích měst a nevíme proč tomu tak je. Nastavení současné euroamerické společnosti je oproti běžnému romskému životu jiné.

Euroamerický styl života a výchovy	Romský život a výchova
<i>institucionalizace života</i>	<i>život v přirozených strukturách</i>
<i>raná separace od matky</i>	<i>dítě s matkou a v rodině</i>
<i>výchova k osobní odpovědnosti</i>	<i>nadřazenost kolektivních hodnot – rodina</i>
<i>vzdělání a vědomosti</i>	<i>životní praxe</i>
<i>racionální poznání</i>	<i>intuice, přání, fantazie</i>
<i>disciplína</i>	<i>volnost, osobní svoboda</i>
<i>sebeovládání</i>	<i>emoce a prožitek</i>

Tabulka 1

Kyriková (2011)

Mnoho lidí se podivuje, proč Romové netráví svůj volný čas jinak. Proč jej netráví, tak jako my ostatní? „My jej přeci trávíme vhodně a využíváme jej ku prospěchu věci. Tak by to ti Romové mohli takto také dělat“? Mohli anebo museli. Chtějí a můžou? Chtějí a není kde? Je zde velký vliv rodiny, tradic, osobnosti jedince, školy a pedagogů.

Šotolová (2008, s. 47, 48) nabádá, co podporovat:

➤ **smysluplné trávení volného času**

Kvalita této činnosti závisí na podmínkách, v jakých se uskutečňuje. Hlavním cílem je podpora občanských sdružení zaměřených na činnost romských dětí a mládeže ve volném čase. Je třeba vyvinout aktivity vedoucí k většímu zapojení vedoucích zájmových aktivit z řad Romů. Spravedlivě přerozdělovat finanční prostředky a zajistit potencionálním adresátům rovný přístup k informacím o těchto zdrojích.

➤ **umělecké nadání**

Hudební, výtvarné a pohybové činnosti jsou tradičně těmi aktivitami, které jsou pro Romy přirozené a mají pro ně talent. Proto je třeba podporovat umělecky nadané děti v jejich návštěvě základní umělecké školy, a to prostřednictvím programů ekonomické podpory. Pomáhat jim při přípravě na přijetí ke studiu na uměleckých středních školách a konzervatořích (přípravný ročník). Informovat možné studenty a další zájemce o možnosti studia na Romské střední umělecké škole v Košicích.

V poslední době a to díky svým dětem, jsem si mohl uvědomit jednu věc. A to že v lokalitě, kde bydlím, využívá svůj volný čas outdoorovými aktivitami stále méně dětí z neromské majority. Důvodů proč tomu tak je může být několik:

- „moderní“ styl života rodiny – rodiče mají dlouhou pracovní dobu, nemají tolik času se dětem věnovat; děti mají tolik koníčků a zájmů, že nemají čas být venku se svými vrstevníky; děti tráví mnoho času u televize a počítače
- strach a nezáměr rodičů – všude na dítě čeká nebezpečí, tak jej venku samotné nenechám. S dítětem ven nemůžu, protože jsem unavený, chci si odpočinout a musím udělat to a to a... Buď radši doma, kde vím, co děláš.
- anonymita sídliště – neochota se kamarádit, komunikovat se svým sousedem nebo s nejbližším okolím; strach z neznámého

Naopak romská mládež je venku vidět. Po velkých skupinkách navštěvují nově otevřená volnočasová prostranství a hojně využívají. Venku jsou každou volnou chvíli, jsou hluční a všude jich je dost. Navazují mezi sebou přátelství, učí se jeden od druhého a získávají nové zkušenosti. Probíhá u nich ten socializační proces, který není vidět moc u neromských dětí. A tato normální a přirozená věc, kterou má možnost využít každé dítě, vadí mnoha lidem, kteří bydlí v místech, kde se Romové zdržují. Byli by nejraději, kdyby Romům byl zakázán přístup na hřiště a dětské plácky. Ano, Romové jsou hluční a lidé můžou mít jistou obavu z větších romských skupinek, které by mohly znepříjemnit život jejich dětem. Ale přece každé dítě umí být hlučné a to zvláště v případě, když je v přirozeném prostředí a v partě se svými kamarády. A co ten strach? Je to asi strach z neznámého. Strach z toho, co nám kdosi cosi řekl, co kdesi slyšel od někoho, že bylo... Někdy stačí přijít se svým dítětem na hřiště. Ujistit se, jaké má dítě podmínky a pak dělat závěry. Občasná a nepravidelná přítomnost by měla zajistit rodiči i dítěti pocit vnitřního klidu. Pak je třeba si uvědomit, že se hřiště staví proto, aby na nich probíhaly aktivity, pro které byla zřízená. A nestaví se jen pro „bílé“ děti, které tam moc nechodí a tudíž to vyhovuje místním obyvatelům. Zde platí jednoduchá rovnice: Dítě = hra, křik, hluk, pohyb.

Zajímavé je se i zamyslet nad slovem pravidelnost, které může být chápáno každým z nás rozdílně. Pro někoho to znamená dělat jakoukoli činnost 3x týdně a každý týden. Někdo chápe pravidelnost 1x za týden a někdo zase třeba 1x za měsíc. Proto mi připadá, že bychom se měli na pravidelné vykonávání činnosti ze strany Romů dívat poněkud jinak. Uvědomit si, že i my neromové neděláme to, co chceme po ostatních. Opakovaně jsem byl svědkem toho, když někdo z mého okolí řekl: „Kdyby Romové dělali pravidelně to a to, tak by to bylo vše jiné, lepší atd.“ Zareagoval jsem s dotazem, co si jako představuje pod slovem pravidelně, co je pravidelnost, co on dělá pravidelně, je to tak správné a dostačující. Musí to každý dělat tak, jako on. Tak jak by chtěl, aby to dělali ti

„problémoví“. A co ti, co jsou „problémoví“, ale nejsou Romové. A zase jiní, co nedělají nic a on ani neví, že takoví lidé mezi námi žijí. Odpovědi byly většinou vyhýbavé a vymlouvačné. Málokdo přiznal své neuvědomění a předsudky, které mezi námi kolují.

3.4 Já a Romové

Jak již jsem v úvodu uvedl, tak mám možnost se s Romy stýkat pravidelně a to díky lokalitě, kde bydlím. V okolí mého bydliště Romové bydlí, zdržují se a pohybují. Mladé Romy mohu pozorovat a poslouchat na hřištích a v parku, kam chodím se svými dětmi.

Dále jsem zaměstnán u Policie ČR. Přes tři roky jsem byl na pozici „pátrač“, kde jsem mimo jiné pátral po ztracených, uprchlých, pohřešovaných a nezvěstných osobách. Mnoho mých „klientů“ byli Romové všech věkových kategorií. S Romy jsem spolupracoval, navštěvoval. Byl jsem pro ně „kamarád“ i „nepřítel“. Tak jak jsem potřeboval já nebo Romové. S Romy jsem zažil spousty pěkných věcí, ale i mnoho špatného. Dodnes se s některými setkávám a s úctou a respektem se zdravíme. Jeden čas jsem se učil Romsky podle slovníku. Moje zkušenost s jazykem Romů byla ta, že jsem vstoupil do romského bytu a Romsky jsem pozdravil „*Lačho dives*“ s vědomím toho, že jsem řekl „*dobrý den*“. Natož mi romská matka s úsměvem sdělila, že to není pozdrav, ale znamená to, že ten samotný den bude dobrý. Sice se všichni smáli, ale potřebné informace jsem získal.

4 Vývojové zvláštnosti dospívání

Jak jsem se již zmínil, tak cílovou skupinou jsou romské děti staršího školního věku, které navštěvují 7.–9. třídu 2. stupně Základní školy.

4.1 Vývojové zvláštnosti staršího školního věku obecně

Abych mohl lépe porozumět tomuto specifickému období života, tak se v této části zmíním o dospívání obecně. V následující kapitole pak uvedu několik příkladů typických odlišností Romů od většinového obyvatelstva ČR.

Toto období dospívání je také nazýváno pubescence-puberta a starší děti se můžou svým věkem nacházet i v období adolescence. Období dospívání lze vymezit široce jako životní úsek, který je na jedné straně ohraničený prvními známkami pohlavního zrání a více nebo méně vyznačenou akcelerací růstu a na druhé straně dovršením plné pohlavní zralosti a dokončení tělesného růstu (Langmeier, Krejčířová 2006, s. 142, 143).

Individuální rozdíly mezi jednotlivými jedinci jsou výrazné, ať jde o tělesný, nebo psychosociální a citový vývoj. Děti se můžou ještě vzdělávat společně, ale nadanějším se

nabízí školy, které kladou vyšší nároky a více stimulují intelektuální vývoj. Rozdíly se můžou projevit i ve způsobu trávení volného času. Zde se můžeme setkat nejen s prostými smyslovými hříčkami, ale i s vážnými zájmy na úrovni náročných koníčků dospělých. To platí i pro vývoj vztahů k opačnému pohlaví. Zde záleží na době první menstruace a poluce i na mužnosti či ženskosti vzhledu (Říčan 2004, s. 170, 171).

Tělesný vývoj

V tomto období dochází k rychlému růstu. Říčan (2004, s. 171) je nazývá tzv. „*růstový spurt*“. Dívčí spurt vrcholí nejčastěji mezi jedenáctým a dvanáctým rokem a chlapecký o dva roky později. Po patnáctém roce pokračuje růst již povolněji, výjimečně se může jedinec ještě v sedmnácti náhle „vytáhnout“.

Tělesný růst není rovnoměrný. Dolní a horní končetiny rostou zpočátku rychleji, takže dochází k určité nerovnoměrnosti postavy, dítě je „samá ruka a samá noha“. Jeho tělesné proporce můžou vyvolávat dojem nevyváženosti a pohybové neobratnosti (Langmeier, Krejčířová 2006, s. 142, 143). Langmeier, Krejčířová (2006, s. 144) dále hovoří o **sekulární akceleraci** – jedná se o celkové urychlování růstu a vývoje v průběhu staletí, kdy sekulární akcelerace přinesla rychlejší začátek tělesného i duševního dospívání, ale současně umožnila delší dobu pro dokončení plného rozvoje – zkracuje se doba dětství a oddaluje nástup plné dospělosti.

Psychický vývoj

V tomto období dochází často k emoční instabilitě, k častým a nápadným změnám nálad, k impulzivním jednáním. Jedinec má nestálé a nepředvídatelné reakce a postoje ke svému okolí. Často dochází k výkyvům ve školním prospěchu, neboť je těžké udržet koncentraci. Nastupuje i zvýšená unavitelnost, může se zhoršit spánek a chuť k jídlu. Souhrnně lze zvláštnosti psychiky dospívajícího chápat jako nepodařené úsilí o přizpůsobení na biologické, psychické a sociální podmínky. (Langmeier, Krejčířová 2006, s. 142 – 148).

Pubescent více, jiný zase méně odmítá názory, postoje a příkazy od svých rodičů. Dělá to „ze zásady“, protože vycházejí od rodičovské autority. Přitom na stejnou pobídku od svých vrstevníků nebo od některého dospělého - vedoucí oddílu – reaguje odlišně. Dívky bývají zneklidněny v případech urychleného dospívání, kdy přejímají neklid ze strany svých rodičů a jejich pohledu na možnost předčasného sexuálního života. Chlapci bývají frustrováni pomalejším dospíváním, kdy se jim vrstevníci posmívají pro jejich malou výšku, sílu a dětský vzhled (Čáp, Mareš 2001, s. 232–236).

Sociální vývoj

Dospívající se snaží začleňovat do skupiny svých vrstevníků. Navazuje širší i trvalejší kamarádské vztahy. Vztahy se svými vrstevníky jsou pro něj nezbytné, protože mají stejné problémy a zájmy. Záleží mu na dobrém přátelském vztahu a to jak k vrstevníkovi stejného pohlaví, tak i k opačnému. Vzniká první zamilovanost, i když je v mnoha případech neopětována (Čáp, Mareš 2001, s. 232–236).

Skupina vrstevníků – parta, školní třída má stále větší vliv. Často si volí svého zástupce, který jedná s dospělými. Je zde velké veřejné mínění dané skupiny vrstevníků, které může představovat velkou hrozbu. Člen skupiny raději riskuje konflikt s rodiči a učiteli. Jedinec se dá vyhecovat k jednání, které normálně neodpovídá jeho povaze (Říčan 2004, 176–178).

4.2 Specifika tělesného, psychického a sociálního vývoje Romů

Spousta lidí si myslí, že toho o Romech ví tolik, že může toto etnikum hodnotit zcela objektivně a své názory, myšlenky, úvahy a doporučení šíří dále mezi společnost. Jde o to, zda není jeho „objektivita“ povrchní a zaslepená. Zda pouze nepřejímá názor většiny a s ním se ztotožňuje a předává jej dále. Z toho pak vznikají tradované mýty, které značně ovlivňují pohled a chování lidí k dané skupině obyvatel. Nikdo nemůže porozumět kultuře určitého etnika bez porozumění a znalosti jejich života, jazyka, tradic, zvyků a mentality. Protože lidé vyznávající jiné hodnoty a používající jiný jazyk odlišně přemýšlejí.

Proto se chci v této části zmínit o některých specifických odlišnostech Romů, které může majoritní skupina obyvatel vnímat negativně, nerozumět jim a nepochopit je. Specifika se nevztahují pouze na určité období vývoje člověka, ale na celý jeho průběh.

Jak jsem se již výše zmínil, tak značná část tradovaných předsudků k Romům má středověký původ (Šišková 2001, s. 120).

Pape (2007, s. 17, 18) se zmiňuje o těchto specifikách:

- Romské dítě neustále někdo nosí, hraje si s ním a komunikuje. Nikdy není samo a cítí, že je milované, dokonce i při spaní. Jednak proto, že doma nebývá dostatek místa pro každého jednotlivce. A kdyby, tak většinou stejně spí se svými rodiči pod jednou přikrývkou.
- Nemusí pořád říkat „děkuji, prosím“ – mezi Romy se přirozeně rozdává, je-li z čeho. Romština nemá ekvivalent k českému „prosím“. Spojení „prosím, sedněte si“ se nedá doslovně do romštiny přeložit. Překládá se bez slova prosím.

Pokud Rom někoho o něco žádá, svoji žádost formuluje do věty: „Paní učitelko, buďte tak hodná a udělejte to a to“. Proto se může zdát, že Romové jsou málo zdvořilí a málo prosí.

- Dítě může vše a nic nemusí. Hodně se mu promíjí. Dítě se učí tím, že vidí a vnímá, co dělají druzí. Učí se svými zkušenostmi.
- Dítě je zvyklé se účastnit rozhodování spolu s ostatními. Každý si může říci k problému svůj názor a ten je vyslyšen.
- Romské dětství je kratší než dětství českých dětí. Už v raném věku jsou romské děti vtahovány do rozhovorů a záležitostí dospělých. Získávají tak náskok v oblasti rozvoje sociálních kontaktů a důsledkem toho předčasně dozrávají. Jde o tzv. sociální dospívání, které psychologové označují jako „nezdravou zátěž“.
- Výchova dětí spočívá na matce, případně babičce. Muž spíše „kontroluje“ anebo rozhoduje. Muž jako vychovatel se aktivně podílí na výchově chlapců ve věku od 10–12 let.
- Zvláštní postavení v rodině má nejstarší dcera (sestra). Přebírá část starostlivosti o všechny mladší sourozence. Často fungují jako prostředníci mezi učiteli svých sourozenců a rodiči. Tato děvčata fungují jako „náhradní matky“.
- V romských rodinách není běžné, aby si dospělí členové projevovali na veřejnosti nebo v přítomnosti jiných a to i vlastních členů rodiny, něžnosti. Něžnosti si projevují „bitím“ a jsou to právě ženy, které to dělají. Když muž pochválí ženě oblečení, jídlo, žena mu nepoděkuje, nepochválí, ale plácne ho po zádech. Není v tom agrese. Můžete často vidět i na veřejnosti, že dospělé ženy plácnou muže po rameni, po zádech a přitom se smějí. Toto chování přebírají i dívky. Takže to, co se může jevit jako agrese, je vlastně projev přízně a lásky. Tento způsob projevoování něžnosti je typický u žen a dívek. Ne u mužů!
- Intenzivní dotýkání dětí ze strany rodinných příslušníků trvá asi tak do 8 let. Záleží na tom, kolik má rodina dětí a jaká je míra jejich tradic. Romští rodiče neříkají větším dětem často „*máme tě rádi*“. Rodičovská láska se projevuje jinými způsoby. Proto může být omezené dotýkání se dětí ze strany rodičů příčinou toho, že pohlavně probuzené děti vyhledávají fyzický (často krátkodobý) kontakt s vrstevníky.

Rozdílnost ve výchově mezi romskou a typickou českou rodinou vystihuje Šimíková a kol (in Navrátil 2003, s. 107). České majoritní matky se chovají jako „hrnčíři“. Tvarují své děti podle svých představ. Výsledkem jejich výchovy je prestiž a přikládají jí

velkou hodnotu. Maminky se „chlubí“ a oceňují na dětech, jak jsou vychované. Naproti tomu romské matky postupují jako „zahradníci“, kteří o své květiny pečují, zalévají je, hnojí, okopávají, občas něco přistříhnou. Jaká rostlina je nebo bude, záleží na ní samé.

O dalším tradovaném mýtu o Romech píše Hübschmanová (1993, s. 42), která uvádí, že jsou neromové pevně přesvědčeni, že romští rodiče spolu obcují před dětmi, že se Romové dopouštějí incestu a podobně. Pokud se mezi Romy podobné úchylinky najdou, tak nejsou o moc častější než mezi neromy. V tradiční romské komunitě bylo nemyslitelné, aby dospělí chodili před dětmi obnaženi anebo se otec eroticky dotkl matky.

V souvislosti s úvahami o postojích majority k minoritám bych rád poukázal na kontroverzní text knihy Petra Bakaláře „Psychologie Romů (2004)“, která je odbornou veřejností odmítána. Pro mě jako někoho, kdo se snaží pochopit „romskou duši“ byla kniha protipólem veškeré dosud nastudované literatury o Romech. Znepokojuje mě to, jaký kniha může mít vliv. Text je psán tak, že potvrdí to, o čem slýcháváme v negativním významu. Nechci se rozepisovat a knihu zde hodnotit kritickou analýzou. Chtěl bych se jen zmínit v několika bodech, v čem ji shledávám přinejmenším neobjektivní a účelovou. Zamyšlení nad některými body bych nechal pro každého zvlášť. Některým se pokusím vyjádřit.

- Bakalář dosti používá a cituje starší literární zdroje a velmi často vytrhává věci z kontextu
- již v úvodu se zmiňuje, že „*považuje tuto práci za první systematický pokus porozumět romské problematice...*“, romskou problematiku studoval výhradně teoreticky a proto mu chybí osobní zkušenost. Ale to mu zase zajišťuje jistou neutralitu a větší odstup.
- „*Romové jako celek pravidelně v testech IQ skórují v pásmu abnormality*“. **Jsou v IQ testech zohledněny etnické odlišnosti – bio, psycho a sociální determinace osobnosti?**

Vágnerová (2005, s. 316) uvádí, že nelze říci, že by romské děti byly mentálně handicapovány, ale mají **jinou strukturu intelektových schopností**, preferují odlišné poznávací strategie i způsoby řešení problémů. Rozvíjejí se především ty složky, které jsou jim v jejich praktickém životě užitečné“. A naopak nejsou tolik rozvíjeny čistě abstraktní intelektové dovednosti, na nichž jsou založeny testy IQ.

- Na vzájemný vztah neromů a romů Bakalář například poukazuje tvrzením: „*Neromové (my, jako většina, pozn. autora) obětují část svých zdrojů na to, aby pomohli geneticky vzdálené populaci (tedy Romů-pozn. autora) - to je*

ekvivalentem chování rodiče, který místo toho, aby část jeho příjmů poskytl svým vlastním dětem, je zasilá na podporu dětí vzdálené etnické skupiny“. **Jaké politické zřízení a jakou politiku upřednostňuje náš stát? Potřebují podporu jenom Romové? Systém našeho státu je přeci založen na principu jisté „solidarity“.**

- V žádné zemi se žádnému politickému systému nepodařilo zbavit většinu Romů jejich archaických a často sociopatických vzorců chování, které nejsou slučitelné s důstojným životem v moderní společnosti. Pokud by existovala výjimka, bylo by možné se z ní poučit, ta však neexistuje. **Existence kulturní menšiny musí být akceptována, podporována a rozvíjena** (Rada Evropy, Štrasburk, 1994 in Šotolová 2008, s. 116).

Dlouhá léta, ba dokonce i desetiletí se snažilo několik generací asimilovat Romy pomocí různých programů do konvenčního koloběhu života majoritní společnosti. V menší míře a jen někde se tato snaha povedla a Rom převzal kulturu svých sousedů se vším, co od něj společnost očekávala. A zůstal pak Rom Romem? Nestačí jen dělat to, co chceme my, aby ten druhý udělal, když nevíme nic o vědomí, kultuře, hodnotách, historii a tradicích toho, po kom se žádá, aby se přizpůsobil většině. Když už něco víme, jsme schopni myslet a uvažovat jako ten druhý? Zeptat se ho, co si o tom myslí a jak na věc pohlíží jeho „JÁ“? Tak aby práce, úsilí a peníze byly vynaložené účelně, koncepčně a byl za námi vidět výsledek. Někdy se opravdu stačí jen zeptat a pak konat, nežli si myslet, přesvědčovat nebo nutit.

Obecně platí, že sociální problematika Romů (nejen Romů) mizí se stoupající životní úrovní obyvatel dané země. Čím vyspělejší je daný stát a to jak po stránce ekonomické, kulturní a společenské, tím více se zvedá i životní úroveň těch obyvatel, kteří se nacházejí na tzv. „společenském dnu“ dané země. Proto je značný rozdíl v životní úrovni mezi generací Romů, kteří žili např. v padesátých letech 20. století a dnešními Romy.

Praktická část

5 Příprava a popis realizace výzkumu

Výzkumná část vychází z teoretického základu této práce. V praktické části se zmíním o metodách výzkumu, které jsem použil (kde jsem sbíral potřebné informace, od jakého vzorku dotazovaných a jakým způsobem). Zjištěná data a informace rozdělím do hlavních kategorií, ve kterých budu výsledky prezentovat. V následné diskusi se zamyslím nad zjištěnými informacemi a vyjádřím svůj osobní názor nad skutečnostmi, které jsem od výzkumu očekával, které mě překvapily a popř. mi pomohly k tomu, abych změnil na určité věci pohled a názor.

5.1 Cíle výzkumu

Intelektuální

Cílem mého výzkumu je zjistit, jak Romové určité věkové kategorie vnímají trávení volného času. Jestli si tuto časovou dimenzi ve svém životě uvědomují a zda a jak ji reflektují. Zda to ovlivňuje jejich život a jak.

Praktický

Chtěl bych docílit toho, aby si dotazované osoby díky rozhovoru uvědomily, co to volný čas je, co pro ně opravdu znamená a zjistit, jak by jej chtěly opravdu trávit. Dalším cílem je ověřit, zda má smysl danou skupinu motivovat k jinému způsobu trávení volného času, než jsou její členové dosud zvyklí. Bude pro mě zajímavé i to, co Romové nevědomě sdělí o svém soukromém životě a zda mi umožní nakouknout do rodinného krbu. Výsledek výzkumu by mohl být vhodný i pro organizace, které se zaměřují na volnočasové aktivity pro děti a mládež ze sociálně slabších rodin a případně jim přiblížit program jejich nabídky dle zjištěné poptávky.

Personální

Do výzkumu jsem šel již se základními znalostmi a vědomostmi o metodologii výzkumu, které jsem získal během tohoto studia. Touto prací jsem chtěl získané znalosti využít, rozšířit si je o nové a výzkum správně metodologicky zakončit s přínosnými informacemi nejen pro mě, ale i pro jiné osoby.

5.2 Metodologie výzkumu

Jak již jsem uvedl v úvodu, tak bakalářské práci použiju metodu kvalitativního výzkumu. Termínem kvalitativní výzkum rozumíme jakýkoliv výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických procedur nebo jiných způsobů kvantifikace (Strauss, Corbinová, 1999, s. 10). Hypotézy či teorie vzniklé na základě kvalitativního výzkumu však není možné zobecňovat. Jsou platné právě jen pro vzorek, na kterém byla data získána (Švaříček, Šedřová 2007, s. 25). Ve výzkumu by měl být brán ohled i na etickou rovinu. Zejména na důvěrnost mezi oběma stranami, zadokumentovaný souhlas s rozhovorem a možnost zpřístupnění práce účastníkům výzkumu. Důležité je se zbavit jakýchkoli vnitřních překážek, nesympatií, náklonností a být co nejvíce objektivní a nesměřovat otázky a analýzu dat dle své potřeby a zaujatosti. To už záleží na zkušenosti výzkumníka a určité sebekontroly, reflexe a dodržování požadované struktury kvalitativního výzkumu.

Pro účely mé práce považuji za přednosti kvalitativního výzkumu zejména:

- získává podrobný popis a vhled při zkoumání jedince, skupiny, událostí, fenoménu, zkoumá fenomén v přirozeném prostředí
- umožňuje navrhovat teorie
- dobře reaguje na místní situace a podmínky

Najde se i několik nevýhod:

- získaná znalost nemusí být zobecnitelná na populaci a do jiného prostředí
- je těžké provádět kvantitativní predikce
- výsledky jsou snadněji ovlivněny výzkumníkem a jeho osobními preferencemi (Hendl 2005, s. 52).

Výzkum by měl pomoci pochopit pohled vnímání Romů na volný čas a jeho využívání. Alespoň částečně zaručí, že dotazovaný bude schopen mluvit a odpovídat pravdivě, objektivně a může cítit důvěru k mé osobě. Zároveň jsem však věděl, že díky malému počtu účastníků nelze výsledky výzkumu prezentovat jako obecně platné.

5.3 Vytvoření konceptuálního rámce

5.3.1 Formulování výzkumného problému

Výzkumem jsem chtěl rozkrýt způsob vnímání Romů na dnes často užívaný pojem „volný čas“. V každém větším městě je několik organizací, klubů, které nabízejí pro Romy spousty vyžití pomocí dotačních programů a kroužků. Taktéž v Základních školách je

možnost se po povinném vyučování zúčastnit volnočasových aktivit připravené pro specifickou skupinu žáků dané školy. Zajímalo mě, zda žáci a děti mají tendence a potřeby využívat těchto nabídek. Jak moc je využívají, jaké k tomu mají důvody, nebo proč se neúčastní těchto aktivit.

5.4 Rozhodnutí o metodách

5.4.1 Rozhodnutí o vzorku a zajištění vstupu do terénu

Hodně jsem pracoval v terénu a využíval toho, že jsem se seznámil s mnoha Romy díky lokalitě, kde bydlím a svému zaměstnání. Nemusel jsem proto obcházet školy, kluby a jiné organizace a tipovat si případné adepty na realizaci rozhovorů. Dal jsem spíše na přirozený výběr, který musel být samozřejmě v jistých věcech omezen (věk, pohlaví). Rozhovory se uskutečňovaly v přirozeném prostředí, kde dotyčné osoby tráví svůj volný čas. Záměrně k známým skutečnostem jsem Romy nechtěl vtahovat do pro ně méně tak přirozeného prostředí a proto jsem s nimi byl na hřištích a v parku. Zde se uskutečnilo osm rozhovorů. V jednom případě jsem navštívil ZŠ Kamenná, Jablonec n., kde proběhly dva rozhovory. Předem jsem se domluvil s vyučujícím na dané škole a měl souhlas od vedení školy. S některými Romy jsem se několikrát před samotným rozhovorem setkal, tak abych navázal mezi námi větší důvěru a ujistil se, že k rozhovoru dojde. Samozřejmostí byl zdokumentovaný souhlas s rozhovorem na záznamové zařízení. Rozhovory byly zrealizovány v odpoledních hodinách v čase po školních povinnostech. V jednom případě se rozhovor uskutečnil dopoledne v areálu školy. Probíhaly postupně a to od září roku 2012 do března roku 2013.

Rozhovor byl realizován u těchto osob:

Michal G. – 14 let, byt. Jablonec n. N.

Sylva – 14 let, byt. Jablonec n. N.

Olina – 13 let, byt. Jablonec n. N.

Michal H. – 15 let, byt. Jablonec n. N.

Martin – 14 let, byt. Jablonec n. N.

Žaneta – 15 let, byt. Jablonec n. N.

Pavel – 14 let, byt. Rychnov u JBC.

Dominika – 13 let, byt. Jablonec n. N.

Vojta – 14 let, byt. Jablonec n. N.

Patrik – 15 let, byt. Jablonec n. N.

5.4.2 Metody sběru dat

Jako vhodnou metodu sběru dat pro výzkumný vzorek jsem si vybral hloubkový rozhovor. Musel jsem brát ohled na to, že pro účastníky rozhovoru jsem v roli cizince (Švaříček, Šedřová 2007, s. 76) a musel jsem si získat určitou důvěru a doufat, že se náš vztah bude vhodnými otázkami v průběhu rozhovorů upevňovat. K tomu jsou vhodné otevřené otázky, a proto jsem si zvolil formu polostrukturovaného rozhovoru, který vychází z předem daných otázek. Tyto otázky je možno v průběhu rozhovoru doplňovat o jiné a reagovat na nečekanou odpověď dotazovaného nebo mu pomoci k přesnější formulaci jeho odpovědi. Vzhledem k mým zkušenostem a podloženými texty z odborné literatury byl předpoklad, že Romové nebudou schopni dlouze vyprávět o svých zážitcích a prožitcích, které „kdysi“ prožili. Nežijí z minulosti, ale je pro ně důležitá přítomnost a aktuální prožitek. Jejich myšlení je pragmatické (Vágnerová 2005, s. 315, 316) a tudíž je na místě doplňovat rozhovor o navazující, nepřímé a dynamické otázky. Sledoval jsem a vytvořil si osmi oblastí, které mi vznikly z hlavních otázek – **Volný čas a zájmy ve volném času, Chápání volného času, Informace o volném času, Rodina, Tradice a zvyky, Média, Prožitek úspěchu a osobní cíl, Posun v chápání volného času.**

5.4.3 Metody zpracování dat

Jako design kvalitativního výzkumu jsem si vybral zakotvenou teorii. Jedná se o metodu, která je dosti v humanitních studiích rozšířená. Zakotvená teorie představuje sadu systematických induktivních postupů pro provedení kvalitativního výzkumu zaměřeného na vytváření teorie (Švaříček, Šedřová 2007, s. 84). Jelikož jsem měl již se samotným výzkumem a zakotvenou teorií předchozí zkušenost, došel jsem k závěru, že tento design bude pro mě nejvhodnější a pomůže mi zdokonalit vědomosti o metodologii samotné a řádně zrealizovat výzkumnou část práce. Pro analýzu dat jsem využil techniku „otevřené kódování“, která byla vyvinuta v rámci analytického aparátu zakotvené teorie (Strauss, Corbinová 1999, s. 52). Odpovědi na otázky přinášely informace a opakujícím se anebo podobným datům jsem přiřadil slovní kódy. Vzniklý seznam kódů jsem následně rozdělil do hlavních kategorií. V každé kategorii byly zastoupeny ty kódy, které měly mezi sebou jistou podobnost a souvislost. Následně jsem využil techniky „vyložení karet“, která je tou nejjednodušší nadstavbou nad otevřené kódování, jakou si lze představit. Výzkumník si

vezme kategorizovaný seznam kódů, kategorie vzniklé skrze otevřené kódování uspořádá do obrazce a na základě tohoto uspořádání sestaví text tak, že je vlastně převyprávěním obsahu jednotlivých kategorií (Švaříček, Šed'ová 2007, s. 226). Na základě toho vznikla schémata, která prezentuji v kapitole Interpretace dat.

6 Prezentace dat

V prezentaci dat jsem sdružil dílčí otázky a odpovědi do osmi oblastí. K existujícím oblastem jsem následně přiřadil nejčastější odpovědi, které jsem z rozhovorů získal. Záměrně v prezentaci neuvádím všechny odpovědi od dotazovaných Romů a to vzhledem k značnému množství dat.

6.1 Trávení volného času

Tuto oblast jsem si rozdělil na tři části. V první jsem se zajímal o to, jak probíhal jejich včerejší den po skončení vyučování a jak by chtěli trávit svůj volný čas.

Ahoj, mohu se tě zeptat, co jsi вчера dělal po škole? Můžeš mi to popsat?

„Šli jsme s rodičma do krámu, tam jsme byli asi dvě hodiny, pak jsme šli domů, tam jsem koukal na televizi...“

„Byla sem doma a hrála si na počítači.“

Popiš mi, jak bys chtěl trávit svůj čas po škole?

„Asi bych byla doma. Nic mě nenapadá.“

„Šel bych domů, tam bych byl na notebooku a pak bych šel asi spát.“

Obrázek 1 trávení volného času

Další část prezentuje, jaké mají Romové zájmy, koníčky. Co je na tom baví anebo štve. To jsem zjišťoval následujícími otázkami.

Co děláš ještě jiného ve všední dny?

Co tě nejvíce na tom baví?

Je něco, co Ti i na tom, co tě baví, zároveň vadí?

Baví tě ještě něco jiného?

Níže na příkladu cituji odpovědi mladé Romky.

„Povídáme si, posloucháme písničky. Říkáme si, co bylo ve škole. Pak píšu ještě texty k písničkám.“

„Že můžu být s těma holkama, že je vidim.“

„Že do toho dám všechny ty svoje pocity. Když to nemůžu někomu říct, tak to vyjádřím v tom textu.“

Třeba jako, že ráda ségru hlídám, ale zároveň někdy mě to i štve. Když chci třeba někam jít a pak nemůžu. Ségru mám ale ráda.

„Bejt s tou rodinou. Hodně si povídáme, koukáme spolu na televizi. Mě baví, když s tou rodinou můžu bejt.“

Obrázek 2 zájmy ve volném času

Zajímalo mě také, jakou činnost Romové dělají o víkendu.

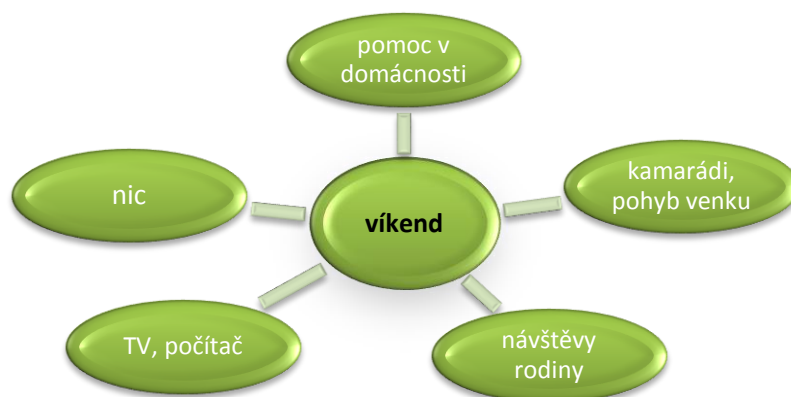
Co děláš o víkendech?

„Sem doma anebo s kámoškama.“

„Sem doma a když je teplo, tak chodím ven. Když je zima, tak jsem na počítači, hraju nějaký hry.“

„Hodně jezdíme za babičkou do Prahy.“

„Chodím do města, do parku nebo tak kolem baráku.“

Obrázek 3 víkend

6.2 Chápání volného času

Zde mě zajímalo, co si Romové pod tímto pojmem představují.

Kdy si myslíš, že máš volný čas?

„Každý den po škole, když jdu domů a tak. Když nemusím nic dělat a dělám, co chci.“

„Když mám víkend a po škole. Když mám klid a nikdo mě neotravuje. Když mám ten klid prostě.“

„Když mi nedá učitelka žádné úkoly, když je pátek a můžu si jít ven s rodinou.“

„Když sem jako po škole. Když jdu ven a tak.“

Obrázek 4 chápání volného času

6.3 Informace o volném čase

Důležité pro mě bylo zjistit i to, zda Romové vědí, jaké možnosti ke způsobu trávení svého volného času mají ve škole anebo v místě svého bydliště.

Myslíš si, že je v místě tvého bydliště pro tebe a tvé kamarády dostatek možností trávit VČ?

Víš, jaké možnosti pro trávení volného času nabízí škola a město?

„Jsou tady dva kluby, že jo. To tam je zadarmo. To je ten Kruháč, pak ten Khamoro.“

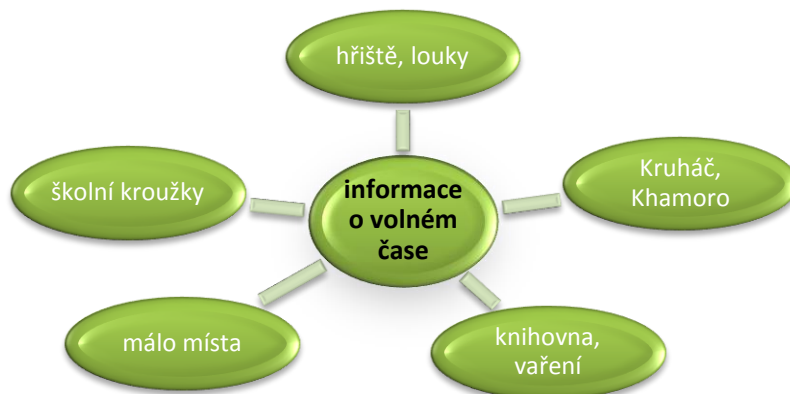
„Dá se říct, že jo. Dá se trávit venku, všude, prostě. Na hřištích, nějakých loukách, prostě tam blbnout.“

„Myslím, že ve škole jo. Ale nikam nechodím. Sem rád, že sem doma.“

„Ne!! Chybí mi místo. Je málo místa. Všude jsou silnici a tam nemůžu chodit. Tam jezdějí auta a kamiony.“

„Jo!! U nás je volejbal, fotbal, tenis, vaření, atletika a knihovna. To je asi tak všechno.“

„Jo, to jo. My máme ve škole kroužek sportovní. Je to v pátek, tak tam chodím.“

Obrázek 5 informace o volném čase

6.4 Rodina

Zajímal mě volnočasový styl života romské rodiny. Jak jej tráví nejen rodiče samotní, ale i společně se svými dětmi. Opět níže uvádím některé příklady odpovědí.

Ví tví tvoji rodiče, jak trávíš svůj VČ?

„Jo vědí. Říkám jim, co dělám.“

Byli se tam někdy podívat s tebou?

„Jo byli a sou rádi, když chodím na kroužky.“

Jak trávíš svůj VČ s rodiči?

„Sme doma a koukáme na televizi. Pak máme psa, tak chodíme na procházky.“

Popiš mi, jak tráví rodiče svůj volný čas?

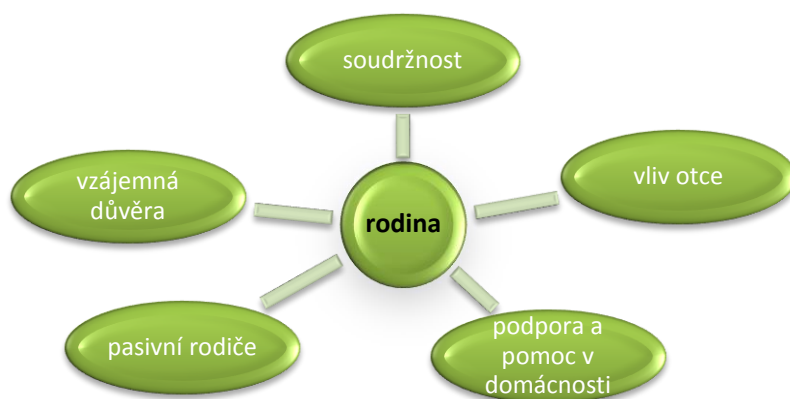
„Táta ten se ulejšvá. Mamka ta chodí k babičce a někdy chodí k sestřenici. Někdy se chodí na mě koukat na tancování.“

Koukáš na TV s rodiči?

„Jo, někdy.“

Mají tví rodiče zaměstnání?

„Táta vyrábí korálky a vozí je do Prahy. Mamka je v důchodu.“

Obrázek 6 rodina

6.5 Tradice a zvyky

Romské etnikum se v mnoha oblastech liší od majoritní části obyvatel ČR. Co sdělí o svých tradicích a zvycích?

Všeobecně se ví, že se Romové oslovují přezdívkami. Máš i ty nějakou?

„Jo mám. Mně říkají „Gádžo“. „ ...protože se tak někdy chovám. Bavěj mě věci, co bavěj „Vás“.“

„Jo mám. Mně říkají „Sisa“. To mi dali holky ze Slovenska. Jmenuji se Silva, tak mi říkají „Sisa“.

„Jo mám. Mně říkají „Olinka“. To mám po babičce.“

Máte doma nějaké zvyky a tradice?

„Ne, my ne. My se jako Romové nepřipadáme. Rodiče nechtějí, aby sme tak žili. Nevím, proč.“

„Moje rodina mluví romsky, ale já nemluví. Jen některé slova. Rodiče moc romštinu nepoužívají. Jenom když jsou Vánoce, tak mluví na malý ségry. Tradice žádné nemáme.“

„Ne, já nevím.“

Obrázek 7 tradice a zvyky

6.6 Média

Zde mě zajímalo, jak moc ovlivňuje volný čas Romů tzv. média. Co nejvíce sledují a kolik času tráví u těchto „vymožeností“. Následují odpovědi dvou Romů – kluk, dívka.

Co nejvíce sleduješ? (TV, internet...)

„Televizi a občas i internet.“

„Víc na televizi. Koukám tak od šesti až do devíti, desíti. Pak jdu spát.“

Na co se nejvíce díváš v TV?

„Na seriály. Na Simpsnovi, Futuramu. Pak mám rád takový ty fantasy – s upírama a tak.“

„Na seriály. Na ty slovenský.“

Co tě na tom baví?

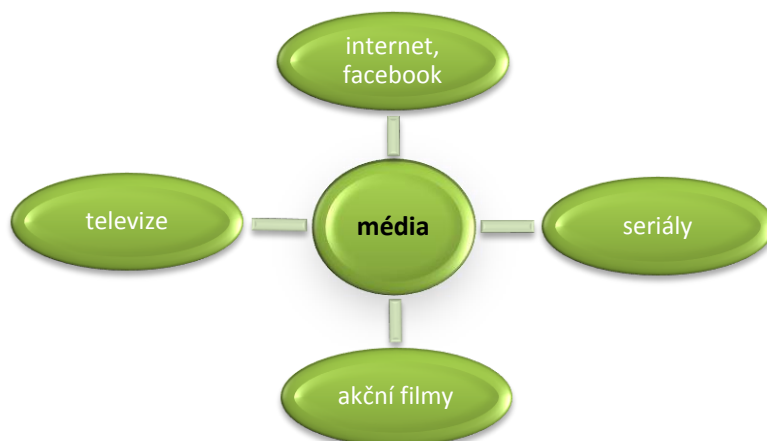
„Že se začnu bát, že jo.“

„Nevím, no. To je složitá otázka. Asi ten příběh, co se tam děje a jak žijou.“

Je lepší televize nebo internet?

„Televize. Je tam víc věcí. Dá se tam víc koukat. Na internet moc nechodím. Jen tam hraju hry.“

„Televize.“

Obrázek 8 média

6.7 Prožitek úspěchu a osobní cíle

Již jsem se zmiňoval o tom, že Romové neplánují život do budoucna a žijí přítomností. Respondenti byli ve věku, kdy by měli již mít představu, co by v životě chtěli dělat nebo chtít. Představu o budoucím povolání měli jasnou.

Myslíš někdy na to, co bys chtěl ve svém životě dokázat anebo umět?

„Chtěl bych se vyučit. Chtěl bych bejt kuchař. Chtěl bych se s tím jednou živit. Chci to dokázat a mít práci.“

„Jo, chtěl bych být mistr volejbalu. Nebo trénovat volejbal.“

„Chtěla bych být policajtko.“

Jsi na něco hrdý nebo pyšný, na něco, co jsi dokázal a máš z toho radost?

„Že jsem překonala jednu zlou věc. Na to jsem hrdá.“

„Jo sem. Dělam tu elektroniku, repráky a vono to potom hraje líp. Tak na to jsem někdy pyšnej.“

„Když sem se vrátila z Kanady, tak sem toho tolik neuměla, tak sem se musela učit.“

Dostávala sem pětiky a čtyřky a pak se najednou něco stalo a měla sem pak už jedničky. Zvládla sem to, ale musela sem se učit. “

Udělal jsi někdy něco špatně a teď bys to udělal jinak?

„Asi ne, ničeho nelituju. “

„Jo, kolikrát. Že sem rozbil počítač, když sem hrál hry. Dostal sem nervy, tak sem do něj bouchnul. “

„Hodně věcí je špatně. Ale nevím, jestli bych to změnila. Některý skutky bych asi změnila. Bylo by to pak jiný. “

Obrázek 9 osobní cíle a budoucnost

6.8 Posun v chápání volného času

Po celou dobu rozhovorů jsem se snažil v Romech evokovat pojem volný čas s tím, zda budou na konci rozhovorů schopni lépe popsat vše, co si pod těmito slovy představí. Odpovědi jsou od stejných dotazovaných tak jako v položce **Chápání volného času**.

Když jsme si povídali o tvém čase po škole, zkusíš mi teď říci, co si představuješ pod slovy „volný čas“? Můžeš říci vše, co tě nyní napadne.

„Fotbal, hokej, jel bych někam, autem, do krámu, nakupoval bych si věci. Jel bych někam na dovolenou, do Německa, do Polska, na Slovensko, do Rakouska na hory. “

„Že nemusím chodit do školy, že se nemusím učit a že prostě mám volnej den a můžu si dělat, co chci. To je pro mě volnej čas. “

„Že můžeš být venku, že můžeš být na počítači, že můžeš někam jít. Nemusím nic dělat, dělat úkoly. Můžu si dělat, co chci a jak to chci.“

„Volnej čas, jako že volno a nebejt zavázanej na školu, na rodinu. Můžu si udělat, co bych chtěl. Je to taková jako svoboda.“

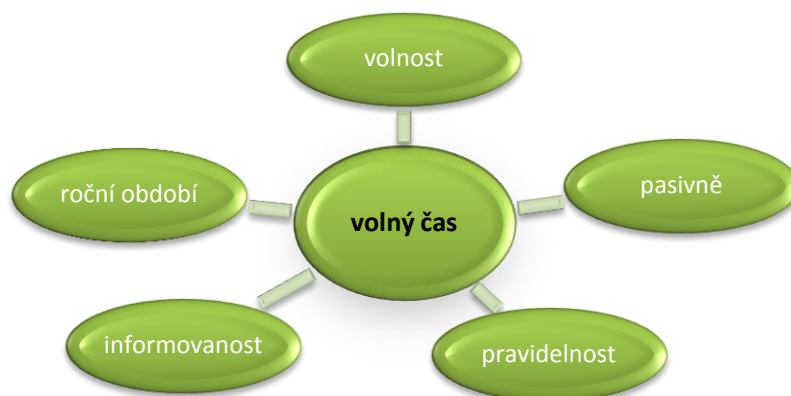

Obrázek 10 posun v pojetí volného času

7 Interpretace dat

Vzhledem k malému počtu respondentů neplánuji získaná data zobecňovat. Údaje prezentované v této části se týkají se pouze vzorku dotazovaných Romů.

7.1 Volný čas

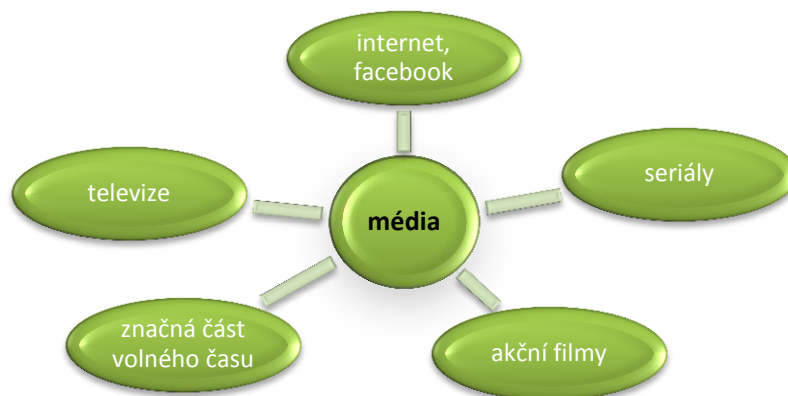

Obrázek 11 volný čas

Volný čas je u větší části dotazovaných Romů tráven spíše pasivně. Nejeví větší zájem se účastnit volnočasových aktivit. Potvrdilo se, že Romové žijí svůj život ze dne na den. Co se týče volného času, tak nemají pravidelnost a řád ve svém životě. Věci nebo skutek udělají, zrovna když je to napadne. Neplánují do budoucna a mnoho svého volného času se nudí. Tráví jej u počítače nebo televize. Někteří Romové (3 z 10) se však svým zájmům věnují pravidelně, zcela je to naplňuje a mají z vykonávaných činností radost. Potvrdilo se, že Rom má velice blízko k volnosti a pohybu bez omezování. Zjistil jsem, že Romové mají informace o tom, co jim nabízí za aktivity škola a město. Zároveň by tyto aktivity byli ochotni více navštěvovat, kdyby byli o věci podrobněji informováni.

Značná část Romů navštěvuje volnočasová zařízení pro osoby ze sociálně slabších rodin. Ně kterým Romům (3 z 10) tato nabídka nic neříká. Když by si Romové mohli svůj volný čas strávit dle svých představ, tak by jej trávili pasivně. Koukali by na televizi nebo internet. Byli by doma s rodiči a povídali by si. Dalším faktorem je i vliv ročního období. V zimních měsících je pasivní trávení volného času na vrcholu. Nejsou, schopni se tolik zapojit do zimního využití volného času. Nemají dostatečně informováni o tom, co by mohli v zimě dělat, kromě koukání na TV, trávení spousty času u internetu a sociálních sítí. Když nejsou doma, tak mnoho času věnují neorganizovanému chození po městě s kamarády a zdržováním se v městských parcích.

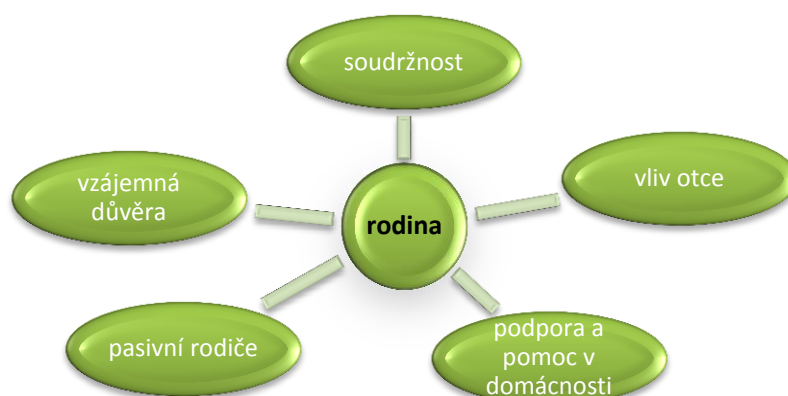
7.2 Média

Obrázek 12 Média

Romská mládež a jejich rodiče tráví mnoho volného času u televize a internetu. Romové mají přístup k internetu a sdílejí různé sociální sítě, po kterých virtuálně komunikují. V tomto se jejich život a volný čas nejspíše neliší od mládeže „Gádžů“. Vybraní Romové spíše sledují komediální seriály a akční filmy s bojovnými scénami. Na seriálech je zajímavá příběhy, „krásný“ život hlavních aktérů a jejich osudy.

7.3 Rodina

Obrázek 13 Rodina

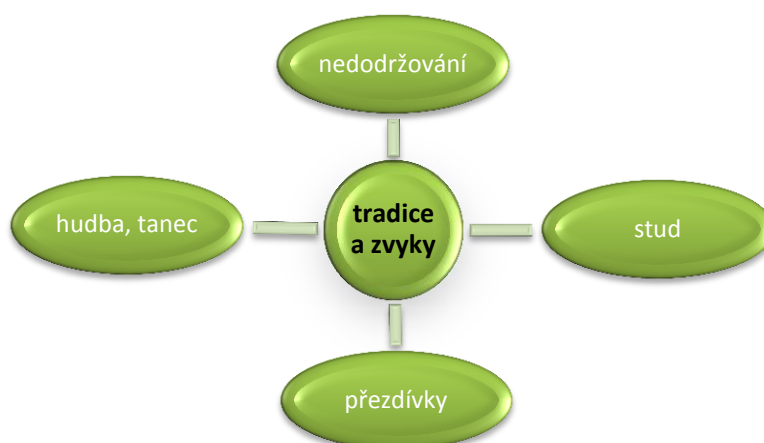
Potvrdilo se, že pro Romy znamená rodina mnoho. Rodina je veliká, soudržná, členové si vzájemně pomáhají. Rom najde vždy někde nějakého známého, u kterého může přespat. Téměř se nestává, že by byl Rom bezdomovec.

Rodina je patriarchální. O klimatu v rodině rozhoduje otec. Otec je vzorem a autoritou. Jaký je táta, takové je klima v rodině. Matka se stará o děti a domácnost. Starší sourozenci se starají o své sourozence a částečně přebírají roli rodiče. Tímto se připravují na svůj budoucí život. Znatelná je důvěra v rodiče. Svým rodičům věří a uvědomují si roli rodiče. Rodiče zajímá, co jejich děti dělají.

Zajímavý je vztah mladé Romky ke své babičce. Babička je po operaci a její vnučka by s ní chtěla trávit, co nejvíce času a pomáhat jí. Upřednostnila by starání se o babičku před svými osobními zájmy.

Rodiče mladých Romů nemají žádné zájmy a koníčky, které by provozovali v době svého volna. Čas tráví spíše pasivně koukáním na televizi. Hodně navštěvují své známé nebo jezdí s dětmi na výlety a nákupy.

7.4 Tradice a zvyky

Obrázek 14 Tradice a zvyky

Myslel jsem si, že se díky výzkumu více dozvím o tradicích a zvycích dnešních Romů. Zároveň jsem počítal i s tím, že mladá generace Romů nemá takový vztah k historii svých předků a jejich rodiče asi nemají zájem jim tuto hodnotu předávat. Poněť o tradicích a zvycích u dotazovaných Romů se zcela vytratilo. Důvodů může být několik.

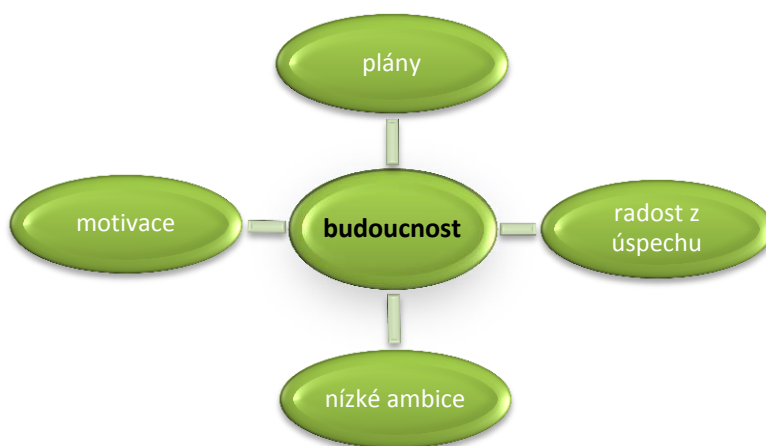
Co Romům zůstalo, tak to jsou přezdívky, kterými jsou v rámci komunity oslovováni více, nežli svým občanským jménem.

Zajímavý je názor mladé Romky na to, proč se nechce učit romsky. Uvědomuje si určitou náladu, pohled a jeden z převládajících názorů na romské etnikum ve společnosti.

Dále si je však vědoma toho, že svůj podíl viny mají i samotní Romové. Z rozhovoru bylo poznat, že jí je moc líto, že nemůže zcela projevit své romství a trochu se za něj stydí.

Je všeobecně známo, že Romové byli a jsou dobří muzikanti. Uznávají hráči na housle, dobří zpěváci a tanečníci. Volný čas respondentů a jejich život hodně ovlivňuje taktéž muzika a její vztah k ní. Muzika pro ně znamená mnoho a neumí si představit svůj život bez ní. Ani u muziky není zjevná pravidelnost a organizovanost. Věnují se jí nárazově, podle chuti a nálady. V dnešní době bych to nebral jako typickou vlastnost pro toto etnikum, neboť spousta mládeže z majoritní skupiny obyvatel má podobný vztah k hudbě a tanci. Tudíž myslím, že se nejedná o něco výjimečného a typického pro určitou skupinu obyvatel.

7.5 *Budoucnost*

Obrázek 15 *Budoucnost*

Již jsem se zmiňoval, že Rom neplánuje svůj život do vzdálenější budoucnosti. Respondenti byli ve věku, kdy by měli již mít představu, co by v životě chtěli dělat nebo chtít. Představu o budoucím povolání měli jasnou a vědí, co pro své plány musí udělat.

Z rozhovorů vyplývá, jako by Romové v tomto věku byli dopředu smíření se svým společenským a sociálním statutem a nemají v porovnání s majoritou přehnané ambice něco

v životě dokázat, lépe se učit a mít alespoň vzdělání s maturitou. Pro nás „Gádžy“ to může být dehonestující, ale pro Roma je asi fyzicky náročná práce a učební obory bez maturity běžnou věcí, se kterou se v průběhu několika generací již nejspíše smířil nebo musel smířit. Ač mají dotazovaní Romové představy o svém budoucím povolání, tak jejich ambice nemusí splňovat ideální představy ve stylu tzv. euroamerické výchovy. Zde je však na

místě si uvědomit i to, jaké ambice mají stejně staré děti ze sociálně vyloučených lokalit, které jsou členy majority. To člen majoritní skupiny nařizoval „svobodně“(kočovně) žijícím Romům, že musí dělat podřadné, fyzicky náročné a špatně placené práce.

Mladí Romové jsou pyšní na to, co se jim v životě povedlo a z rozhovorů bylo možné vycítit, že je to i motivuje do další práce.

7.6 Osobnost

Obrázek 16 Osobnost

U Romů je důležitá nálada a jsou dosti pohodlní. Často nejsou schopni přijmout, že kvůli zábavě musí něco překonat a obětovat více času.

Neuvidíme Roma jít někam samotného do neznámého prostředí. Romové jsou velice společenštlí. K tomu potřebují svou rodinu a kamarády. Tyto faktory ovlivňují i volný čas u našich respondentů. Strach z neznámého prostředí a neznalost ostatních osob je odrazuje od pravidelných návštěv ve volnočasových klubech a kroužcích. Dále je návštěvnost ve volnočasových klubech ovlivněna výmluvami, možnou leností a delší vzdáleností od domova.

Velký vliv k postupnému začleňování mladých Romů do společnosti má skupina, parta stejně starých vrstevníků. Tráví spolu spoustu volného času, který využívají podobným způsobem. Mnoho času tráví procházkami po městě a v parcích. Mezi sebou mluví a škoře a svých starostí. Parta je pro ně v tomto věku dosti důležitá.

Někteří z dotazovaných si uvědomují finanční situaci rodiny a chtějí pomoci. Chodí na brigády a přispívají do rodinného rozpočtu. Když oni dostávají od rodičů materiální a finanční pomoc, tak jim to chtějí tímto činem vrátit.

Ač nám výzkum sdělil, že Romové vědí, co chtějí v budoucnu dělat nebo dokázat, tak někteří mají nízké sebevědomí a podceňují se.

8 Diskuze

Do výzkumu jsem šel s již menšími zkušenostmi. Očekával jsem, že budu muset přechít a prostudovat spousty nových knih, odborných článků a trávit mnoho času u PC. Realizovaný výzkum byl pro mě i dobrodružstvím, protože „vniknout“ do romské komunity a získat si její důvěru, bylo pro mě z určité strany věc zcela neznámá a nová. Využil jsem však svých zkušeností ze své praxe policisty, kdy jsem byl dennodenně v kontaktu s romskou mládeží. Na tuto problematiku jsem však dříve nahlížel z jiného úhlu pohledu a moje znalosti a zkušenosti dostatečně neodpovídaly tomu, abych plně porozuměl této problematice. Rom byl pro mě problémový „zákazník“, kterého je třeba chytit, zavřít nebo odvést.

Snažil jsem se o to, aby praktická část výzkumu probíhala v přirozených podmínkách mladých Romů. V místech, kde se Romové cítí sví, kde často tráví svůj volný čas. Tak aby byli co nejvíce uvolnění a sdílní a nebyli ovlivněni pro ně neznámým klimatem v podobě místní kavárny apod.

V této práci jsem si mohl v praxi vyzkoušet moje znalosti nejen z psychologie a pedagogiky získané studiem. Pro moje objevování jsem si zvolil metodu kvalitativního výzkumu. Nechtěl jsem se spokojit s „nudným“ zaškrťáváním odpovědí v dotaznících, ale měl jsem zájem navázat s mládeží osobní a oční kontakt. Zároveň jsem se soustředil, abych zůstal nestranný a co nejvíce byl objektivní. Nikdo nemůže porozumět určité kultuře bez porozumění jazyka této kultury, protože lidé používající jiný jazyk odlišně přemýšlejí.

Byl jsem si částečně vědom toho, že jestli chci, aby tato práce měla větší přínos nejen pro mě, ale i pro společnost, tak bude třeba zúžit věkový vzorek dotazovaných na skupinu dětí staršího školního věku. Věděl jsem, že můžu mít problémy nejen se sdílností jednotlivých dětí k daným otázkám, ale i s nedostatkem získaných informací z jejich odpovědí. U této věkové skupiny byla větší šance získat potřebný věrohodný materiál k smysluplnému naplnění cílů mé Bakalářské práce.

Po ukončení výzkumu a hlubším zamyšlení jsem si uvědomil několik věcí, nad kterými je třeba se zamyslet. Je to, co mi řekli mladí Romové skutečně opravdové? Myslím takové, co si oni reálně myslí, prožívají nebo by tak chtěli konat? Mají jejich odpovědi pro ně skutečnou hodnotu a můžou říci, že nám „Gádžům“ otevřeli kousek svého tajemství? Vždyť je známo, že Rom koná tak, jak si přeje „Gádžo“. Říká to, co chceme, aby říkal. A dělá to, co chceme, aby dělal. Ale myslí tak, jak chceme, aby myslel? A proto si myslím,

že větší odbornou váhu by měl výzkum v případě, kdybych se v rámci výzkumu situoval do role návštěvníka nebo zasvěceného. A toto nebylo možno splnit a ani jsem si tuto skutečnost před zahájením výzkumu plně neuvědomoval.

Další skutečnost je taková, že je opravdu důležité si vybírat takový vzorek lidí, respondentů, u kterých je výzkumník plně přesvědčen, že splňuje kritéria jeho výběru a shoduje se s výzkumnou otázkou. Po dokončení rozhovorů a prostudování literatury jsem si uvědomil, že jsem si respondenta za Roma určil nejen sám, ale i za pomoci jeho kamarádů nebo pedagogických pracovníků. Ano, vypadal jako Rom. Byl menší postavy, tmavé pleti, černé vlasy, měl typický přízvuk. Ale nikdo se nezeptal, zda je Rom, zda se cítí být Romem. To, že někdo chodí do školy, kterou navštěvují převážně romské děti nebo má typické romské příjmení a zevnějšek, ještě neznamená, že Romem je, i když je o tom okolí přesvědčené. Romem je přirozeně ten, kdo se k tomu hlásí (Říčan 1998, s. 33). Na druhou stranu se může stát i to, že se někdo považuje za Roma, ač tak na první pohled nevypadá.

Již dopředu jsem počítal s tím, že předem domluvené rozhovory s Romy, nemusí být další den zrealizovány. Několikrát se mi to také stalo a musel jsem mít trpělivost. Vždy jsem počítal s tím nejhorším, tak abych mohl být následně mile překvapen. Vyplatila se mi i jistá „investice“ do budoucna a po uvědomění si situace by to měla být vlastně zcela běžná věc. Jednoho dne v parku zůstal mladým Romům viset v koruně stromů gumový míč. Nedařilo se jim ho sundat. Tak jsem jim nabídl pomoc a s trochou štěstí spadl na zem. Mně to nic neudělalo a hrál ve mně dobrý pocit z jejich překvapených pohledů. Asi za půl roku jsem s jedním z dotyčných zrealizoval rozhovor, aniž by došlo k jeho přesouvání.

Ona jistá „přirozenost“ a náhoda mi dosti v průběhu výzkumu pomáhala. Nebál jsem se mezi Romy vstoupit a komunikovat. Na pískovišti půjčit romské holčice hračky a popovídat si s její babičkou. Anebo přistoupit ke skupině mladých Romů, kteří tancují „breakdance“ a uznat jejich pohybové nadání. Myslím si, že nejen to mi pomohlo se mezi Romy „pohybovat“ a získávat potřebné informace pro zvládnutí mé bakalářské práce.

Rozhovor o volném čase Romy oslovil. Z položky *Posun v pojetí volného času* lze poznat, že byli Romové sdílnější a schopni se lépe k otázce vyjádřit nežli na začátku rozhovoru. Bylo to asi nejen tím, že jsme si delší dobu povídali o volném čase, ale možná i tím, že jsem si u Romů získal jistou důvěru a díky ní mohli být ke mně otevřenější a uvolněnější. Zde mě napadá to, že by možná příště bylo vhodné, aby rozhovor nezačínal

hned otázkami, na které potřebuji odpovědi pro svou práci, ale začít si normálně povídat a postupně přejít k připravenému rozhovoru.

Mou práci si přečetla část mé rodiny a pár mých kolegů. Už předem jsem věděl, že když si práci přečte někdo, kdo je tzv. „ovce“ (nechá se vést, nemá svůj názor, hodnotí lidi dle názoru většiny atd., pozn. autora), tak se s ní neztotožní a tuto práci odsoudí. Mile mě překvapilo to, že spousta z nich přiznala, že si mnoho věcí neuvědomovali a ani nevěděli. Díky textu se dozvěděli nové informace a změnili svůj pohled na věc. Uvědomili si, že nelze pohlížet na Romy jen dle toho, co se o nich dozvíme z „druhé“ ruky, tisku a televize. Samozřejmě jsem respektoval názory oponentů a snažil se o věci vést diskuze, ale názory typu: „Jak můžeš, když jen kradou, žijí z dávek a nic nedělají...“ jsem okamžitě vypouštěl z hlavy a dialog přerušil.

Již od začátku jsem se snažil o to, aby ten, kdo bude tuto práci číst, měl možnost poznat Romy tak, aby obecně pochopil jejich osud, životní cestu a postavení ve společnosti. Odbornost práce by měla být spatřována v použité literatuře a ze zrealizovaného výzkumu. A díky mým zkušenostem, názorům, myšlenkám a kladeným otázkám v textu by tomu mohl „uvěřit“ anebo částečně změnit názor.

Co bych příště udělal jinak? Snažil bych se více pracovat průběžně a neodkládat věci na další dny. Udělat si plán a dle něj se řídit. Mnoho nastudovaných informací jsem zapomínal a musel jsem se k nim vracet a čekat až bude potřebná literatura dostupná v knihovně. Pročetl bych si více odborné literatury (nejen o Romech, ale i o sociálním vyloučení, multikulturní společnosti atd.). Dále jsem nepracoval s cizojazyčnou literaturou a s odborným textem.

Možná by bylo dobré i to, aby byl při rozhovoru přítomen někdo, kdo bude pozorovat dotazované. Bude sledovat jejich chování, pohyby, gestikulaci, grimasy, pohyb očí, tón hlasu atd. Toto jsem nebyl schopen v průběhu rozhovorů vnímat a to pro mou nezkušenost. Myslím si, že by tato dodatečná metoda přidala výzkumu na odbornosti. Tato osoba by však musela mít při nejmenším stejné postavení jako výzkumník, aby nebyla jakýmsi rušivým elementem.

9 Závěr

Když jsem se rozmýšlel o tématu mé bakalářské práce, tak jsem chtěl, aby bylo blízké oboru, který studuji. A Romové proto, že mám k nim díky mé práci blízko a současně bydlím v lokalitě, kde se hodně zdržují. Zároveň jsem chtěl více pochopit život, osud a úskalí tohoto etnika.

Cílem mé práce bylo zjistit, jak romská mládež tráví a vnímá svůj volný čas. Díky nastudované literatuře a osobním zkušenostem jsem o této oblasti získal větší přehled. K tomu mi následně pomohla metoda kvalitativního výzkumu s otevřenými otázkami, která mi podala o cílové skupině mnoho informací.

Shrnuli realizovaný výzkum, můžu říci, že jsem dokázal splnit předem vytyčené cíle. Vybudoval jsem si důvěru mezi tazatelem a dotazovanými. Díky tomu jsem dosáhl odpovědí na to, jak tráví svůj volný čas, jak by jej chtěli trávit, co pro ně znamená pojem „volný čas“, a zdali mu věnují pozornost. Znatelný byl posun ve vnímání volného času před samotnými rozhovory a po jejich skončení. Měl jsem možnost se dozvědět něco málo o soukromí Romů a jejich způsobu života. Myslím si, že stojí za to, motivovat Romy k tomu, aby byli ve svém volném čase aktivnější a trávili ho organizovanější formou (nemyslím tím chození po městě). V metodologii výzkumu jsem využil svých předchozích zkušeností a znalostí, které rozšířil o nové poznatky. Díky tomu, jsem mohl praktickou část zakončit přínosnými informacemi.

Za praktický výsledek své práce považuji ti, že se mi Romy seznámit s pojmem „volný čas“. Měli možnost se nad tímto zamyslet a třeba získat představu o tom, jak jej trávit plnohodnotněji. Nemyslím si však, že by moje „návštěva“ stačila k tomu, aby dotazovaná romská mládež byla schopna radikálně změnit své volnočasové návyky. To také nebylo hlavním cílem této práce. Myslím si, že výsledek tohoto výzkumu by mohl být vhodný i pro organizace, které se zaměřují na volnočasové aktivity pro děti a mládež ze sociálně slabších rodin a případně jim přiblížit program jejich nabídky dle zjištěné poptávky.

V práci jsem se soustředil na to, abychom si uvědomili, co to volný čas je, jak jej chápat a jaké má funkce. Chtěl jsem, aby čtenář pochopil anebo si uvědomil postavení Romů v dnešní společnosti. Aby přijal to, že se Romové liší jak tělesně a psychicky, tak i sociálně od většinové části obyvatel ČR. Že každý jsme jiný a měli bychom se vzájemně pro tu naši rozdílnost respektovat a dělat vše pro to, aby postupně mizely vžité předsudky.

Mnoho textu v bakalářské práci jsou mémi myšlenkami, postřehy a úvahami. Kladením otázek se snažím o to, aby se nad textem mohl kdokoli, kdo bude mít zájem, zamyslet.

Připadá mi, že je velikou škodou, že se kulturní hodnota tohoto etnika ztrácí a nezanechává se zde alespoň pro Romy samotné a hlavně pro Romy dalších generací. Co vše se bude muset změnit, aby se Rom nebál mluvit romsky. Aby se romsky učil a aby se nestyděl, že je Rom. Myslel jsem si, že se alespoň mezi Romy samotnými mluví romsky. Že se tento jazyk předává z generace na generaci. Avšak důvodů, proč se tento jazyk nešíří mezi mladými Romy je mnoho. Mnozí z nás si jich je i vědoma. Tato skutečnost může být do budoucna předmětem dalšího výzkumného bádání. Zaměřit se na to, proč více Romů neopovědělo na to, že nemluví romsky.

Romům závidím. Ano, moc jim závidím jednu věc. A to je jejich pohybový talent. Stačí pozorovat romské děti, jak se na hřištích pohybují, orientují v prostoru, tančí a perou se mezi sebou. Většinu se naučili napodobováním svých starších kamarádů nebo „hrdinů“ z televize. Kolik by mohlo být mezi námi úspěšných a slavných sportovců z řad romského etnika? Důvodů, proč tomu tak není, je několik a každý je asi zná anebo alespoň tuší. Romové, hýbejte se, vytrvejte a nevzdávejte se. Náš stát takto nadané lidi potřebuje.

Mým přáním je to, abych se na Romy, v jakékoli možné situaci, koukal vždy s otevřenýma očima, neměl žádné předsudky, byl přirozený a komunikoval s nimi jako doposud. Dále bych chtěl znalosti získané nejen díky této práci, ale i svou pracovní a osobní praxí šířit dále mezi mé blízké, kamarády a kolegy tak, aby alespoň část z nich viděla Romy tak, jak mám možnost je vidět já.

Jako doporučení pro další podobný, či navazující výzkum by mohlo být zajímavé trávit volný čas spolu se samotnými Romy. Pozorovat je a komunikovat s nimi přímo při aktivitách, které právě vykonávají. Prožívat s nimi pocity radosti, zklamání a úspěchu. Být jejich součástí a zcela se do věci ponořit. Toto by bylo velice náročné jak z hlediska času a osobního života, tak získání důvěry a přijetí mezi Romskou komunitu. Myslím si však, že by se tato bariéra dala částečně odstranit vykonávanou praxí ve volnočasových zařízeních, která často Romové navštěvují.

10 Zdroje

- BAKALÁŘ, P., 2004. *Psychologie Romů*. Praha: Votobia. ISBN 80-7220-180-8.
- COHN, W., 2009. *Cikáni*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 978-80-7419-008-7.
- ČÁP, J., MAREŠ, J., 2001. *Psychologie pro učitele*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-463-X.
- ČLOVĚK V TÍSNĚ, O. P. S., 2008. Sociální vyloučení. In: *Polis* [online]. [vid. 13. 3. 2013]. Dostupné z: <http://epolis.cz/page.php?location=&menu=first&id=28&idNotion=9>
- HARTL, P., HARTLOVÁ, H., 2000. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-303-X.
- HENDL, J., 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7367-040-2.
- HÜBSCHMANNOVÁ, M., 1993. *Šaj pes dovakeras – Můžeme se domluvit*. 3. nez. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 80-7067-905-0.
- KIRYKOVÁ, S., 2011. *Romský žák v současné škole. Pracovní materiál pro kurz DVPP realizovaný v projektu ESF Moderní učitel*. Liberec: Technická univerzita v Liberci.
- KOTÝNKOVÁ, M., 2013. Rozsah a průběh sociálního vyloučení v české společnosti. In: *Sociální studia*. [online]. [vid. 25. 2. 2013]. Dostupné z: <http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080404095459.pdf>
- LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D., 2006. *Vývojová psychologie*. 2. aktual. vyd. Praha: Grada Publishing. ISBN 80-247-1284-9.
- NAVRÁTIL, P., 2003. *Romové v české společnosti*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-741-8.
- NEČAS, C., 2002. *Romové v České republice včera a dnes*. 5. dopl. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN-80-244-0497-4.
- PALÁN, Z., 2013. *Základy andragogiky*. [online]. [vid. 1. 3. 2013]. Dostupné z: http://media0.wgz.cz/files/media0:5100491c3f8cb.pdf.upl/Zaklady_andragogiky.pdf

PAPE, I., 2007. *Jak pracovat s romskými žáky*. [online]. [vid. 6. 3. 2013]. Dostupné z: <http://internetovekluby.cz/LinkClick.aspx?link=prirucka_jak_pracovat_s_romskymi_zaky_text_web.pdf&tabid=157>

PÁVKOVÁ, J. a kol., 2008. *Pedagogika volného času*. 4. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-423-6.

ŘÍČAN, P., 1998. *S Romy žít budeme – jde o to jak*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-250-5.

ŘÍČAN, P., 2004. *Cesta životem*. 2. přeprac. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-829-5.

STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J., 1999. *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: Albert. ISBN 80-85834-60-X.

ŠÍŠKOVÁ, T., 2001. *Menšiny a migranti v České republice*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-648-9.

ŠOTOLOVÁ, E., 2008. *Vzdělávání Romů*. 1. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1524-0.

ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K., et al., 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-313-0.

VÁGNEROVÁ, M., 2005. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. 1. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-1074-4.

11 Seznam příloh

- 1) Přepis rozhovoru č. 1 – s kódováním
- 2) Přepis rozhovoru č. 3 – s kódováním
- 3) Seznam základních otázek

12 Přílohy

Rozhovor č. 1

SILVA, 14 let, byt. Jablonec nad Nisou

Volný čas

Ahoj, mohu se tě zeptat, co jsi вчера dělala po škole? Můžeš mi to popsat?

*Byla jsem doma a hlídala sem ségru (**domácí povinnost**).*

Kdy si myslíš, že máš volný čas?

Když mám víkend a po škole. Když mám klid a nikdo mě neotravuje. Když mám ten klid prostě.

Co děláš ještě jiného ve všední dny?

*Učím se, chodím ven s kámoškama. Povídáme si, posloucháme písničky. Říkáme si, co bylo ve škole. (**potřeba sociálního kontaktu**) Pak píšu ještě texty k písničkám. Ségra dělá muziku. Bojím se to vydat a zpívat ostatním (**nízké sebevědomí**).*

Proč?

*Bojím se reakcí, co budou na to říkat (**strach z neznámého**).*

Čeho se týkají tvé texty?

*Tak všeobecně. Je to z mého života. Co sem prožila špatnýho, zlýho. Je tam hodně o lásce a chlapech a rodině (**citově založena**).*

Co děláš o víkendech?

*Sem doma anebo s kámoškama (**neorganizovanost VČ**). Pomáham ještě doma uklízet, hlídám malou ségru, nádobí, pak se zeptám, jestli můžu ven a jdu ven (**řád a povinnosti v rodině**).*

A co s holkami venku děláte?

*Tak se různě potulujeme (**necílenost aktivit**).*

Co tě na tom potulování nejvíce baví?

Že můžu být s těma holčkama, že je vidím (**potřeba kontaktu s druhým, důvěra**).

Co tě nejvíce baví na skládání písniček?

Že do toho dám všechny ty svoje pocity. Když to nemůžu někomu říct, tak to vyjádřím v tom textu (**strach z přímého kontaktu**).

Je něco, co Ti i na tom, co tě baví, zároveň vadí?

Třeba jako že ráda ségru hlídám, ale zároveň někdy mě to i štve. Když chci třeba někam jít a pak nemůžu. Ségru mám ale ráda (**vědomí pomoci rodičům a vztah k sourozenci**).

Baví tě ještě něco jiného?

Bejt s tou rodinou. Hodně si povídáme, koukáme spolu na televizi. Mě baví, když s tou rodinou můžu bejt (**potřeba kontaktu s blízkými, důraz na rodinu**).

Popiš mi, jak bys chtěla trávit svůj čas po škole?

Asi bych byla doma. Nic mě nenapadá (pasivní trávení VČ, nezájem o nové věci).

Myslíš si, že je v místě tvého bydliště pro tebe a tvé kamarády dostatek možností trávit VČ?

Dá se říct, že jo. Dá se trávit venku, všude, prostě. Na hřištích, nějakých loukách, prostě tam blbnout (**potřeba volnosti a odvázanosti**).

Chodíš do nějakého klubu nebo zájmového kroužku?

Tak to ne, tam nechodím. O ničem nevím. Nezajímá mě to. Neláká mě to, netáhne mě to tam. Nebaví mě být na počítači a tam si s nimi povídat (**potřeba aktivního trávení VČ**).

Kdyby za tebou někdo přišel a sdělil ti, jaké máš možnosti trávit svůj VČ a tobě by to vyhovovalo, využila by si toho?

Jo to jo. I moje kamošky (**potřeba vedení a informovanosti**).

Víš, jaké možnosti pro trávení volného času nabízí tvá škola a město?

Ve škole nabízej kytaru a takový ty kroužky (**nízká informovanost anebo nedostatečná nabídka**).

Rodina

Ví tví tvoji rodiče, jak trávíš svůj VČ?

Jo vědí. Říkám jim, co dělám (důvěra, odpovědnost).

Byli se někdy rodiče podívat na to, jak trávíš VČ?

Jo, mamka se chodí na mě koukat, co dělám a tak (zájem rodiče o dítě).

Jak trávíš svůj VČ s rodiči?

Pomáhám mámě, koukáme na televizi, povídáme si. Chodíme spolu s rodiči s kočárem (pasivní trávení VČ, potřeba kontaktu).

Jak bys chtěla trávit VČ s rodiči?

Aby sme byli spolu a povídali si (komunikace, kontakt).

Popiš mi, jak tráví rodiče svůj volný čas?

Jdou si lehnout. Mají toho dost a sou unavený (pasivní trávení VČ).

Mají tví rodiče zaměstnání?

Mamka je doma a táta pracuje v odpadovém hospodářství.

Tradice a zvyky

Všeobecně se ví, že se Romové oslovují přezdívkami. Máš i ty nějakou?

Jo mám. Mně říkají „Sisa“. To mi dali holky ze Slovenska. Jmenuji se Silva, tak mi říkají „Sisa“.

Máte doma nějaké zvyky a tradice?

Moje rodina mluví romsky, ale já nemluvím. Jen některé slova. Rodiče moc romštinu nepoužívají. Jenom když jsou Vánoce, tak mluví na malý ségry. Tradice žádné nemáme (nedodržování zvyků a ztráta romství).

Proč se nechceš učit romsky?

Rodiče mě učeň, ale já nechci. Šťve mě, jak se některý Cikáni chovají úplně strašně. Děľaj ostudu těm druhým, co jsou slušný. Pak je všichni házej do jednoho pytle. Nemám ráda, když se takhle chovají. Každý je úplně jinej a voni to snad nepochopěj, já fakt nevím.

Některý Cikáni umějí jen sprostý slova a to mě vadí (vědomí o problémech svého etnika, stud používat jazyk předků).

Média

Co nejvíce sleduješ? (TV, internet...)

Televizi a občas i internet.

Na co se nejvíce díváš v TV?

Na seriály. Na ty slovenský.

Co tě na tom baví?

Nevím, no. To je složitá otázka. Asi ten příběh, co se tam děje a jak žijou (vzor ve virtuálních životech).

Je lepší televize nebo internet?

Televize.

Koukáš na TV s rodiči?

Jo.

Kolik hodin denně sleduješ televizi a internet?

Asi tak dvě hodiny za den.

Osobní cíle a budoucnost

Myslíš někdy na to, co bys chtěl ve svém životě dokázat anebo umět?

Chtěla bych dělat hudbu. Chtěla bych mít jednou v životě svůj koncert, aby tam přišlo plno lidí, aby mávali rukama a říkali, že si dobrá (plány do budoucna, konkrétní cíle, sebevědomí, potřeba uznání). Chci to zrealizovat a furt se toho bojím. Ale furt na to myslím. Říkám si, že svoje sny musím jednou zrealizovat, ale bojím se toho, fakt (strach z neznámého, reakcí). Pak bych chtěla být ještě kuchařka a mít svoji restauraci (ponětí o reálném uplatnění).

Co pro to musíš udělat?

Musím to všechno hodit za hlavu a zbavit se těch negativit. Nebát se toho a jít za tím svým snem. No jít taky na školu a vyučit se. Musím se taky dobře učit. Ráda vařím (sebevědomí, odpovědnost).

Vaříte doma typická romská jídla?

Ne moc ne. Něco jo, ale to jí spíš táta (nedodržování tradic).

Máš vedle sebe někoho, kdo je pro tebe oporou?

Mám mámu a ségru.

Jsi na něco hrdá nebo pyšná, na něco, co jsi dokázala a máš z toho radost?

Že jsem překonala jednu zlou věc. Na to jsem hrdá (sebevědomí, vědomí o svých přednostech).

A mohla by ses o tom více zmínit?

Byly problémy ve škole a v rodině. Tak asi tak.

Díky čemu si to zvládla?

No, že mám tak skvělý rodiče (opora v rodině).

Udělal jsi někdy něco špatně a teď bys to udělal jinak?

Hodně věcí je špatně. Ale nevím, jestli bych to měnila. Některý skutky bych asi změnila. Bylo by to pak jiný (smíření se s osudem).

Když jsme si povídali o tvém čase po škole, zkusíš mi teď říci, co si představuješ pod slovy „volný čas“? Můžeš říci vše, co tě nyní napadne.

Že nemusím chodit do školy, že se nemusím učit a že prostě mám volnej den a můžu si dělat, co chci. To je pro mě volnej čas (svoboda).

Chtěla by ses na něco zeptat teď ty? Zajímá tě něco?

Co děláte?

Studuji školu v Liberci a pracuji u policie jako instruktor.

Rozhovor č. 3

MARTIN, 14 let, byt. Jablonec nad Nisou

Volný čas

Ahoj, mohu se tě zeptat, co jsi včera dělal po škole? Můžeš mi to popsat?

Šli jsme s rodičma do krámu, tam jsme byli asi dvě hodiny, pak jsme šli domů, tam jsem koukal na televizi, pak jsem šel chvilku ven, pak domů, chvíli jsem koukal na televizi a pak sem šel spát (pasivní trávení VČ).

Kdy si myslíš, že máš volný čas?

Každý den po škole, když jdu domů a tak. Když nemusím nic dělat a dělám, co chci.

Co děláš ještě jiného ve všední dny?

Mám rád auta, tak to je můj koníček. Vždycky jdu do auta, něco tam udělám, opravím, pustím si tam rádio. Auto si umyju v létě a tak. Auto je táty a já se o něj starám. Táta je vyučený automechanik (radost ze svých schopností, vzor otce).

Co děláš o víkendech?

Sem doma a když je teplo, tak chodím ven. Když je zima, tak jsem na počítači, hraju nějaký hry (pasivní trávení VČ). Chodím do města, do parku nebo tak kolem baráku (neorganizovanost VČ).

Co tě nejvíce baví na tom opravování auta a starání se o něj?

Prostě mě to baví, no nevím přesně proč. Mě to tak napadlo, od malička mě zajímaj auta (trvalý zájem).

Je něco, co Ti i na tom, co tě baví, zároveň vadí?

Ne, nic není.

Baví tě ještě něco jiného?

Počítače, hry s autama.

Popiš mi, jak bys chtěl trávit svůj čas po škole?

Jel bych s autem do krámu, do Prahy, někam na dovolenou s rodiči a s bráchou a tak **(potřeba volnosti, kontakt s rodinou).**

Myslíš si, že je v místě tvého bydliště pro tebe a tvé kamarády dostatek možností trávit VČ?

Ne!! Chybí mi místo. Je málo místa. Všude jsou silnici a tam nemůžu chodit. Tam jezdějí auta a kamiony **(potřeba volnosti, prostoru).**

Kdyby bylo dostatek místa, tak co bys tam chtěl mít?

Hřiště na basket, na florbal, něco takovýho **(potřeba aktivního trávení VČ).**

Ty bydlíš v Liberecké ulici a kousek od tebe je v Pasířský hřiště. Tam chodíš?

Ne nechodím, je to daleko. U nás je malý hřiště, ale je furt od bláta a pak mám špinavé boty **(výmluvy, pohodlnost, nezáměr se obětovat).**

Chodíš do nějakého zájmového kroužku nebo klubu?

Ne nechodím. Mě to tam nebaví. Nemaj tam to, co já chci a co mě baví **(individualita, samorost).** *Kamarádi chodí hodně do toho „Kruháče“, ale já ne.*

Víš, jaké možnosti pro trávení volného času nabízí tvá škola a město?

Myslím že ve škole jo. Ale nikam nechodím. Sem rád, že sem doma. Jinak o ničem nevím **(pohodlnost, výmluva).** *Jako zase, kdyby mě někdo někam vytáhl, abych se podíval, tak to bych šel* **(potřeba vedení a informovanosti).** *Ale jinak ne.*

Rodina

Ví tví tvoji rodiče, jak tráví svůj VČ?

Ano, ví.

Byli se někdy rodiče podívat na to, jak trávíš VČ?

Ne, posílaj mi SMSky. Nemaj čas **(nezáměr rodičů).**

Jak trávíš svůj VČ s rodiči?

Koukáme na televizi **(pasivní trávení VČ)** *a nebo jedeme někam na výlet. Jezdíme autem třeba do Liberce, Mladý Boleslavi. Jezdíme se jen tak koukat a chodíme po městě* **(neorganizované trávení VČ).**

Jak bys chtěl trávit VČ s rodiči?

Aby sme byli spolu a tak. Někam vyjeli a podívali se (potřeba rodiny, kontaktu).

Popiš mi, jak tráví rodiče svůj volný čas?

Táta ten spí (pasivní trávení VČ). Máma chodí do krámu, za babičkou a dědou (žádné koníčky a zájmy, rodinné vztahy).

Mají tví rodiče zaměstnání?

Jo maj. Táta dělá v Magmě v Liberci a máma v Denzu v Liberci. Děljaj na směny, tak sou unavený.

Tradice a zvyky

Všeobecně se ví, že se Romové oslovují přezdívkami. Máš i ty nějakou?

Jo mám. Mně říkají „Gádžo“.

A proč?

Na protože se tak někdy chovám. Bavěj mě věci, co bavěj „Vás“.

Máte doma nějaké zvyky a tradice?

Ne, my ne. My se jako Romové nepřipadáme. Rodiče nechtějí, aby sme tak žili. Nevím, proč (strach ze svého původu).

Média

Co nejvíce sleduješ? (TV, internet...)

Tak na televizi.

Na co se nejvíce díváš v TV?

Na seriály. Na Teorii velkého třesku a tak. Takový ty sitcomy.

Co tě na tom baví?

Tak je to srandovná a nenudím se (pasivní trávení VČ, zabíjení VČ).

Je lepší televize nebo internet?

Tak televize.

Koukáš na TV s rodiči?

Jo, koukám.

Kolik hodin denně sleduješ televizi a internet?

No tak těch pět až šest hodin televize a hodinu až dvě internet. Jinak sem venku

Osobní cíle a budoucnost

Myslíš někdy na to, co bys chtěl ve svém životě dokázat anebo umět?

Bych chtěl mít vlastní dílnu, abych se proslavil. Chtěl bych, aby vypadala jako ty americký dílny (plány do budoucna, dané cíle a sny).

Co pro to musíš udělat?

Musím mít peníze hlavně, nějakýho sponzora (přenesení části své odpovědnosti na druhého). No a musím to umět a jít na školu. Chci jít na automechanika do Vysokého (ponětí o reálném uplatnění).

Jsi na něco hrdý nebo pyšný, na něco, co jsi dokázal a máš z toho radost?

Jo sem. Dělán tu elektroniku, repráky a vono to potom hraje líp. Tak na to jsem někdy pyšnej (sebevědomí, vědomí o svých přednostech a schopnostech).

Jak ses to naučil?

Sám, sem samouk. Nevím, jak sem se to naučil, prostě sem to měl vsugerovaný. Všechno přes tu elektriku opravím (schopnost na sobě pracovat).

Jsi ještě na něco pyšný a hrdý?

Jo, že pomáhám bráchovi a doma mámě a tak (vědomí pomoci rodičům a vztah k sourozenci).

Udělal jsi někdy něco špatně a teď bys to udělal jinak?

Jo, kolikrát. Že sem rozbil počítač, když sem hrál hry. Dostal sem nervy, tak sem do něj bouchnul (vědomí svých chyb a hodnoty věci a práce).

Když jsme si povídali o tvém čase po škole, zkusíš mi teď říci, co si představuješ pod slovy „volný čas“? Můžeš říci vše, co tě nyní napadne.

Fotbal, hokej, jel bych někam, autem, do krámu, nakupoval bych si věci. Jel bych někam na dovolenou, do Německa, do Polska, na Slovensko, do Rakouska na hory (potřeba volnosti, svobody).

Chtěl by ses na něco zeptat teď ty? Zajímá tě něco?

Kam chodíte do školy?

Chodím do Liberce na Technickou univerzitu. Jinak pracuji.

A kde pracujete?

U policie v Jablonci n.N. jako instruktor.

SEZNAM ZÁKLADNÍCH OTÁZEK

VČ a zájmy ve VČ

Ahoj, mohu se tě zeptat, co jsi včera dělal po škole? Můžeš mi to popsat?

Popiš mi, jak bys chtěl trávit svůj čas po škole?

Co děláš ještě jiného ve všední dny?

Co děláš o víkendech?

Co tě nejvíce na tom baví?

Je něco, co Ti i na tom, co tě baví, zároveň vadí?

Baví tě ještě něco jiného?

Chápání VČ

Kdy si myslíš, že máš volný čas?

Informace o VČ

Myslíš si, že je v místě tvého bydliště pro tebe a tvé kamarády dostatek možností trávit VČ?

Víš, jaké možnosti pro trávení volného času nabízí škola a město?

Rodina

Ví tví tvoji rodiče, jak trávíš svůj VČ?

Byli se tam někdy podívat s tebou?

Jak trávíš svůj VČ s rodiči?

Popiš mi, jak tráví rodiče svůj volný čas?

Koukáš na TV s rodiči?

Mají tví rodiče zaměstnání?

Tradice a zvyky

Všeobecně se ví, že se Romové oslovují přezdívkami. Máš i ty nějakou?

Máte doma nějaké zvyky a tradice?

Média

Co nejvíce sleduješ? (TV, internet...)

Na co se nejvíce díváš v TV?

Co tě na tom baví?

Je lepší televize nebo internet?

Osobní cíle a budoucnost

Myslíš někdy na to, co bys chtěl ve svém životě dokázat anebo umět?

Jsi na něco hrdý nebo pyšný, na něco, co jsi dokázal a máš z toho radost?

Udělal jsi někdy něco špatně a teď bys to udělal jinak?

Posun v pojetí VČ

Když jsme si povídali o tvém čase po škole, zkusíš mi teď říci, co si představuješ pod slovy „volný čas“? Můžeš říci vše, co tě nyní napadne.

Chtěl by ses na něco zeptat teď ty? Zajímá tě něco?